

MISKOLCI EGYETEM

BÖLCSÉSZTUDOMÁNYI KAR

SZAKDOLGOZAT

**A fantasy műfaj és J.R.R. Tolkien *A gyűrűk ura* epikus
irodalmi művének hatása a tömegkultúrára**

Konzulens:

Dr. Osváth Andrea

Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
egyetemi adjunktus

Szerző:

Kosztelnik Dorottya

MA, Kulturális Mediáció

Miskolc

2025.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Fejezet A fantasy irodalmi műfaj sajátosságainak bemutatása	4
2. Fejezet A könyvek történetének vizsgálata	8
2.1.Tolkien teremtett nyelvezte, mint szimbólum egy új világ teremtésére	14
3. Fejezet A regények hatása a tömegkultúrára	16
3.1. A filmadaptációk népszerűségének vizsgálata empirikus kutatással	19
3.2.A kérdőíves vizsgálat eredményei.....	21
3.3.Tolkien műveinek generációk szerinti felbontása:	24
3.4.Az empirikus kutatás második része: interjúelemzés	30
3.4.1.Első élmények a fantasy világokkal	30
3.4.2.Bevezetés a fantasy világába, az első találkozás:	31
3.4.3.A fantasy műfaj különböző típusai, preferenciák.....	33
3.4.4.A fantasy, mint menedék.....	34
3.4.5.Karakterekhez való azonosulás, identitás.....	35
3.4.6.Olvasásélmény, a fantasy más médiumokon keresztül való befogadása.....	35
3.4.7.Közösségi élmények.....	37
Összefoglalás	38
Felhasznált irodalom	41
Angol nyelvű összefoglaló	45

"Olyan ez, mint a nagy regékben, Frodó úr, amikre mindenki emlékszik, mind tele voltak sötétséggel és veszéllyel, és néha még a végüket sem akartuk tudni, mert boldogan semmiképp sem végződhetek. Hogy lehetne a világ újra olyan, mint volt, ha ennyi szörnyűség történt közben? De végül is ez csak egy múltó dolog, ez a sötétség, még a sötétségnek is el kell múlnia, új Nap virrad majd fel, és ha egyszer ki süt a Nap annál tisztábban fog ragyogni. Az ember azokra a történetekre emlékszik, amik jelentettek valamit, még ha túl kicsi is volt hozzá, hogy megértse miért, de azt hiszem, Frodó úr, én igenis értem, most már tudom, e történetek szereplői gyakran visszafordulhattak volna, de nem tették, tovább mentek, mert volt mibe kapaszkodniuk... Akad még jó ebben a világban, Frodó úr, amiért érdemes küzdeni."

Részlet *A két torony* című filmből

Bevezetés

J. R. R. Tolkien neve napjainkban már nem csak az irodalom kedvelőinek, hanem filmrajongók millióinak és a tömegkultúra követői számára is ismerős. Gyermekként sokan találkoztunk *A gyűrűk ura* vagy *A hobbit* történetével, és vannak köztünk olyanok, akiket a könyv ragadott magával, másokat pedig inkább a filmadaptációk vezettek be Középfölde világába. Tolkien munkásságával kapcsolatban felmerült bennem kérdés, hogy hogyan változhatott ezeknek a műveknek a hatása, kulturális értéke és népszerűsége kiadásuk óta, az eltérő generációk, illetve demográfiai csoportok körében. Dolgozatom célja, hogy megvizsgáljam, hogyan alakult Tolkien műveinek és azok filmes adaptációinak fogadtatása különböző korosztályoknál, van-e egyáltalán különbség abban, hogy mit gondolnak róla a szüleink generációja, vagy a mai fiatalok. Ezen felül pedig azt szeretném kutatni, hogy az olvasott vagy látott változatok milyen módon befolyásolják az értelmezést.

Szakdolgozatomban empirikus kutatást végzek, mely egy kérdőívből áll, amely a Tolkien műveiből készült filmadaptációkra koncentrál, illetve két félig strukturált interjúból, mely beszélgetések főként a fantasy műfaj olvasásélményeire koncentrálnak. Ezen kutatásomat olyan irodalomelméleti és kultúrakutatási forrásokkal egészítem ki, melyek segítenek megérteni a fantasy irodalom és Tolkien szerepét és megítélését a mai tömegkultúrában.

1. Fejezet

A fantasy irodalmi műfaj sajátosságainak bemutatása

A fantasy vagy fantasztikus irodalom egy epikai műfaj, melynek egyik leglényegesebb alapja a mű történéseinek színtere, amelynek különlegesnek és olykor különösnek kell lennie, ahhoz, hogy megfeleljen a műfaji követelményeknek, illetve, ahhoz, hogy az olvasót vagy nézőt a mi világunkból elragadja egy másik érdekesebb, színesebb világba, ahol teljesen más szabályok érvényesülnek. Karaktereiben is eltér a megszokottól, hiszen ezekben a világokban nem csak emberek vagy állatok élhetnek, hanem számunkra idegen lények lelhetők fel, mint például a koboldok, tündérek, sárkányok, törpök és számos egyéb mágikus lény, mert ezekben a teremtett új világokban a természetfeletti létezése elismert és a mágia nagy szerepet kap. A történéseket mindig valami féle láthatatlan erő irányítja, mely képes befolyásolni minden körülvevő tényezőt, környezeti elemet és a normálisnak, hétköznapi tartott világot szempillantás alatt változtathatja meg, vagyis arra késztet, hogy magát az addigi hitrendszerünket kérdőjelezzük meg. Ez a fajta gondolkodásmód nagyban eltér a nyugati örökségünkben teremtett hitvilággal és a tudományos világgal is, melyekben nincs helye a mágiának és a természetfeletti magyarázatoknak.¹ A fantasztikus irodalom legfőbb tartalmi elemei a jó és a rossz közötti viszály, a főhős karakterének becsületért és igazságért folytatott küzdelme, az egyén és a társadalom kapcsolata, az ember kapcsolata a természettel, a szerelem és a felnőtté válás motívumai. Véleményem szerint ezek a témák nem térnek el sokban a gyermekkorunkban hallott tündérmeséktől, melyeket szüleink meséltek nekünk, ezért a fantasy irodalom egyfajta nosztalgiát is kiválthat olvasóiból. Ezek a történetek nem csak a modern kor műveiben jelennek meg, hanem akár William Shakespeare egyik legismertebb művében a *Szentivánéji álom* című vígjátékban is találkozhatunk fantasztikus elemekkel, melyben egyesülnek az ókori görög mitológia karakterei az angolszász legendákkal és a ma már fantasy irodalom ismert lényeként számontartott tündérekkel. Jonathan Swift *Gulliver utazásai* című regényét szatirikus regényként tartjuk számon, azonban vannak a fantasy műfajhoz kapcsolódó elemei, hiszen a főhős mesebeli lények lakóhelyeire látogat el, többek között Lilliputba, vagyis a törpék országába, az óriások országába és a mágusok országába, ahol a főhős megismerheti ezeket a különös mesebeli

¹ The Editors of Encyclopaedia Britannica "fantasy" narrative genre 7 Feb. 2025.
<https://britannica.com/art/fantasy-narrative-genre> (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 15.).

lényeket és felmérheti, hogy milyen hasonlóságok vannak köztük és az emberek között. Mégis, amikor fantasy művekről beszélünk John Ronald Reuel Tolkien regényeit, *A hobbit* és *A gyűrűk ura* könyveket vesszük a műfaj kialakulásának klasszikus alappilléreinek, hiszen ezek a könyvek voltak a legnagyobb népszerűségnek örvendő fantasyk, amely annak is köszönhető, hogy ezen könyvek filmfeldolgozásai vezették be a műfajt a populáris kultúrába. Tolkien művei nem csak elindították az olvasók fantasy iránti szeretetét, de inspiráltak számos más fantasztikus könyvet, filmet, sorozatot és még számítógépes játékokat is. Ilyen fantasztikus mű például George Raymond Richard Martin *A tűz és jég dala* könyvsorozata is, mely később sorozat formájában került a képernyőkre és rengeteg hasonlóság fedezhető fel az általa és *A gyűrűk urában* megismert világban, melyből arra következtetünk, hogy mint minden más fantasy szerzőre a 20. és 21. században, Martinra is nagy hatással volt Tolkien. Sokszor nyilatkozott is arról, hogy mennyire szereti *A gyűrűk urát*, és arról, hogy elismeri Tolkien zseniális munkásságát², amiért ő és más fantasy-szerzők is hálásak lehetnek a nyelvész-írónak. Ezeket egy interjú során fejtette ki, amit azután adott a *The college historical society*-nek, adott, miután elnyerte a Trinity college *Burke medáljával* kiemelkedő munkájáért (*outstanding contribution to discourse* díj). Azonban, Martin arról is beszélt, hogy az ő művei a tündérmeséken kicsit felülemelkedve, a mágikus elemeken és lényeken kívül, ezen teremtett világok politikai és társadalmi életével is foglalkoznak, vagyis a klasszikus jó és rossz hősies küzdelme mellett megjelennek olyan karakterek, akik nem feltétlenül jók vagy rosszak, hanem akik lehetnek bűnözők ugyan, de nem természetükből adódóan gonoszak, mint Tolkien esetében az orkok, hanem olyan emberek, akik megélhetésük vagy a túlélésük végett bűnöznek. Nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy azt a mondatot könnyű leírni, hogy Aragorn bölcsen uralkodott élete végéig, azonban őt az is érdekelné, „*milyen adózási szabályokat vezetett be, hogy mihez kezdett, amikor éhínség sújtotta az országot, vagy mit csinált az orkokkal, akik megmaradtak*”. Martin tehát a fantasztikus irodalom elemei mellett történelmi elemeket, politikát és különböző családok közötti viszályt is megjelenít művében, így ezek főként felnőtt rajongókat szólítanak meg. Ezzel ellentétben, egy másik fantasy mű, amely *A gyűrűk ura* sorozatot követte, Joanne Kathleen Rowling *Harry Potter* könyvsorozata, mely kimondottan gyermekek és fiatalok számára íródott. Véleményem szerint, ezek a regények nem csak az elragadó mágikus világuk miatt, hanem azért is örvendtek nagy sikernek, mert

² Shaun Gunner: George R.R. Martin: “*I keep wanting to argue with Professor Tolkien*” 29 September 2019. [George R.R. Martin: “I keep wanting to argue with Professor Tolkien” – The Tolkien Society](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 15.)

egy olyan időszakban, egy olyan fiatal közönségnek íródtak, akik az iskolán kívül, a kötelező olvasmányokon kívül nem sűrűn találkoztak olyan könyvekkel, amelyek kimondottan számukra íródtak, nem pedig egy elavult vagy régi kort idéztek fel, hanem egy olyan kitalált világot, melyben a fiatal iskolások, a mágikus elemeken felül, mégis ugyanolyan problémákkal és kihívásokkal, iskolai gondokkal, rossz jegyekkel vagy szerelmi bánattal küzdenek meg, mint amivel ők is. Ha fantasyról beszélünk továbbá *A csillagok háborúja* filmeket is érdemes ide sorolnunk, mely azonban a fantasztikus elemek mellett a science-fiction, magyarul tudományos- fantasztikus műfajba is sorolható, hiszen cselekménye az űrben és más-más bolygókon játszódik, azonban a helyszínek furcsasága, az általunk ismert szabályok felborítása, a jó és a rossz küzdelme, valamint a főhősök karakterfejlődése és felnőtte válás történetük mind-mind a fantasy műfaj sajátosságai közé is tartoznak.

A fenti példákon felül is sorolhatnánk olyan könyveket, filmeket és sorozatokat, melyek Tolkien munkásságán alapultak, az ő művei inspirálták őket, hiszen a fantasy manapság is fénykorát éli és napjainkban is folyamatosan születnek új fantasztikus művek, azonban ezen kategóriák mellett szeretnék megemlíteni olyan játékokat is, melyek a fantasy jegyében születtek. Az egyik ilyen, a *Dungeons and Dragons*, mely egy 1974-ben megjelent szerepjátékon alapuló társas, amiben a játékosok emberek, törpék, tündérek, félszerzetek és mágusok karaktereibe bújhatnak, sárkányokkal, koboldokkal és más, ellenséges fantasy-beli lényekkel küzdhetnek meg.³ Ez a játék ihletett meg később számos számítógépes játékot is, melyek teljes mértékben modern korunk találmányai, azonban mégis a klasszikus fantasy műfaj elemeit hordozzák magukban, így nevezhetjük olyan modernkori eszköznek, amely a filmekben, sorozatokon túl egy olyan élményt biztosít „befogadójának”, melyben nem csak nézőként, de szereplőként vehet részt az adott világban. Ilyen számítógépes játéksorozat, a *Baldur's Gate*, melynek legelső része az 1990-es években jött ki, azóta pedig a legújabb kiadása 2023-ban kerülhetett a játékosok számítógépre és 2024-ben el is nyerte a BAFTA (British Academy of Film and Television Arts) év játéka díját is.⁴ Ebben a *Dungeons and Dragons* inspirálta fantasy világban a játékosok egy kitalált karakter bőrébe bújva mentik meg Baldur's Gate városát egy idegen faj inváziójától. A játékos választhatja ki saját karakterének fajtát, külső és belső tulajdonságait, illetve képességeit is. A fantasztikus

³ William L. Hosch: Dungeons & Dragons fantasy role-playing game, Encyclopedia Britannica, April 11, 2024. <https://www.britannica.com/topic/Dungeons-and-Dragons>. (utolsó letöltés dátuma: 2025.március 11.)

⁴ Tom Gerken - Marc Cieslak: Bafta Games Awards 2024: Baldur's Gate 3 wins game of the year BBC News 2024. April 11 <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-68792891> (utolsó letöltés dátuma: 2025. február 28.)

történetekhez hasonlóan, ebben a világban is jelen vannak törpék, elfek, emberek, mágusok, orkok és egyéb mesebeli fajok.

Összefoglalva, a fantasy műfaj egy kreatív és gazdag képzelőerőn alapuló formája a történetmesélésnek, mely az olvasókat és nézőket a valóságon túli világokba repíti el. A műfaj sajátosságai közé tartoznak továbbá a mágikus lények jelenléte és a különleges helyszínek, illetve a jó és a rossz közötti viszály. Más műfajokkal ellentétben a fantasy teljesen új civilizációkat képes megteremteni, új hitvilágot tud bemutatni, illetve még sajátos nyelveket is. Azonban annak ellenére, hogy világaik nagyban eltérnek a miénktől, központi témáikkal, mint például a főhős értékeiért vívott küzdelmével, vagy a helyes úton való haladás nehézségeivel gyakran tudnak azonosulni a műfaj célközönsége.

2. Fejezet

A gyűrűk ura könyvek történetének vizsgálata

Tolkien, a neves író és nyelvész nevét mindenki ismeri, aki az irodalmi körökben jártas, azonban *A gyűrűk ura* című trilógiájának megfilmesítésének köszönhetően a köztudatban és a tömegkultúrában is nagy sikere lett munkásságának. A 20. század egyik legnevesebb írója, angliai származású és bár Dél-Afrikában született, édesapja korai távozása végett Angliában is nevelkedett. Édesanyjának római katolikus hite nagyban befolyásolta Tolkien világnézetét és hitét, majd ezt az élethosszig tartó elkötelezettségét a vallás iránt tovább mélyítette anyja halála és további nevelése egy katolikus pap által. Műveiben mindez visszaköszön, egyetemben a nyelvek iránti szeretetével, melyekkel az Oxfordi Egyetemen is foglalkozott. A nyelvek alkotásán felül Tolkien a mitológia, illetve a középkori irodalom is inspirálta, ezek lettek *A gyűrűk ura* könyvek alappillérei is.⁵ Humphrey Carpenter Tolkien-ről szóló életrajzi művében, melyben az író levelezésin keresztül nyerünk betekintést a borzalmakba, amelyekkel Tolkien az első világháborúban találkozott és szemtanúja volt a lövészárk-háború embertelen körülményeinek. Az ekkor tapasztaltak, illetve az ősi mítoszokban és legendákban való tudományos elmélyülése mind-mind hozzájárult a veszteség, a hősiesség és az ellenálló képesség témáinak feldolgozásához, amelyek áthatják a történeteit. *A gyűrűk ura* könyvek irodalmi kutatóiban, illetve olvasóiban szintén felmerült a kérdés, hogy valójában Tolkien történetei allegóriaként szolgálnak-e a második világháborúra, hogy valójában a könyvekben megismert Mordor, amely Középfölde ellenségeinek bázisa, az orkok és magának Szauron nagyúrnak a birodalma, szolgálhat-e torz tükörként a kommunista Szovjetunióra, vagy akár a náci Németországra? Magától, Tolkien-től kapunk választ a kérdésre, aki *A gyűrűk ura* újabb kiadásaihoz írt előszóban egyértelművé teszi, hogy számára nem a második világháború a legmeghatározóbb háborús tapasztalat; „*A háború nyomását valóban csak az érezheti át igazán, aki maga is az árnyékába került; de ahogy múlnak az évek, úgy látszik, sokan elfelejtik, hogy akit fiatal korában ért 1914, éppoly keserves tapasztalatban részesült, mint akinek 1939-et és a következő éveket kellett átélnie. Én például 1918-ig egy kivételével minden jó barátomat elvesztettem.*”⁶ A háborúság

⁵ Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin.

⁶ Alexandrov Anna: A háború elbeszélhetősége: *Pszichobiográfiai elemzés J.R.R. Tolkienről*, Imago, 2023, 12(1): 75-87, Budapest [7-Alexandrov.pdf](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 17.)

megjelenítése nagy szerepet játszik Tolkien munkásságában, barátainak elvesztése és a fiatalkorában átélt kegyetlenségek mind hatással voltak írói hangjára.

Az író azonban nem csak az akkori társadalmi helyzet, a trauma és a bizonytalanság ihlette, munkáira és kreatív képzeletére felesége, Edith iránti szerelme szintén nagy hatással volt. Kapcsolatuk olyan karaktereket ihletett, mint Beren és Lúthien, akiknek szerelmi történetét *A szilmarilokban* örökítette meg. Mindemellett a katolicizmussal való mély elköteleződése *A gyűrűk ura* és más írásai erkölcsi és metafizikai alapjait is meghatározta. A gondviselés, a megváltás és a gonosz természetének témáit vizsgálva, *A hobbit* és *A gyűrűk ura* úttörő műveken keresztül pedig a nyelvi szakértelmét, személyes tapasztalatait és vallási meggyőződését időtlen mitológiává alakította, amely ma is világszerte visszhangra talál az olvasók és nézők körében is.⁷ Ez a dolgozat azt vizsgálja, hogy ezek az elemek hogyan fonódtak össze Tolkien Középföldéjének és annak maradandó örökségének megformálásában.

Tolkien műveinek és az általa megteremtett világ, Középfölde területén bontakoznak ki, az ehhez kapcsolódó történeteket pedig az író évtizedeken át fejlesztette, kezdve a korai vázlatokkal, mint például *Az elveszett mesék* könyvével, amelyet az 1910-es és 1920-as években írt meg⁸. Ebben a dolgozatban a legnépszerűbb műveire térek ki főként, ezért elsőként a megjelent könyveiből *A hobbit*-ot emelném ki, melyet Magyarországon *A babó* néven adtak ki 1975-ben⁹ és amelynek egy részért egykori köztársasági elnökünk Göncz Árpád fordította. Az Egyesült Királyságban az eredeti kiadás dátuma 1937 volt és Tolkien gyermekmeseként írta meg, amelyet a saját gyermekeinek mesélt történetei ihlettek, melyekben hagyományosan szerepeltek óriások és tündérek. Ezek lények inspirálták saját karaktereinek kitalálását és történeteiben is megjelennek. A könyv megismerteti az olvasókat Középfölde világával és Zsákos Bilbó hobbit utazásaival, amely egyaránt elnyerte a kritikusok és a nagyközönség elismerését is. A magával ragadó elbeszélésének és a gazdagon kidolgozott világképének köszönhetően megragadta az olvasók fantáziáját, korosztálytól függetlenül, a kritikusok pedig különösen a történet eredetiségét, humorát és mélységét emelték ki. Tolkien közeli barátja, C. S. Lewis író, *A Narnia krónikáinak* alkotója, szintén dicsérő szavakkal írt a *The Times Literary Supplement* újságban, amelyben olyan

⁷ Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin.

⁸ Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1917–1925: *The Making of a Mythology* 1977. Boston, Houghton Mifflin.

⁹ Selmei Szonja: Göncz Árpád, a Magyar Tolkien Társaság tiszteletbeli elnöke 2015. október 14. [Göncz Árpád, a Magyar Tolkien Társaság tiszteletbeli elnöke](#) (utolsó letöltés: 2025. február 20.)

gyermekkönyvként jellemezte a művet, „melyet a felnőttek is élvezhetnek”,¹⁰ illetve elismerően nyilatkozott Tolkien azon képességéről, hogyan képes egy teljes és magával ragadó világot megteremteni a semmiből. *A hobbit* művet 1938-ban a *New York Herald Tribune* a legjobb ifjúsági regénynek járó díjjal tüntette ki,¹¹ ami még inkább megerősítette a fiatalabb közönségnek szóló kivételes státuszát. A könyv népszerűsége folyamatosan növekedett, ami mind az Egyesült Királyságban, mind az Egyesült Államokban nagy keresletet eredményezett. Ahogy azt már korábban említettem, Tolkien gyermekeknek szánta *A hobbit*-ot, azonban a történet mélysége és összetettsége sok felnőtt olvasót is magával ragadott. A kalandos utazás, a bátorság motívuma és az egyéni karakterfejlődés témái széles körben érintették a társadalmat, amely hozzájárult a könyv generációkon átívelő vonzerőjéhez. A könyv jelentős szerepet játszott a fantasy irodalom népszerűsítésében, sikerei megmutatták, hogy a részletgazdag fantáziavilágok jelentős közönséget vonzanak, és megnyitotta az utat a műfaj jövőbeli alkotásai előtt, ilyen többek között a korábban említett *A tűz és jég dala* könyvsorozat G.R.R. Martin tollából, vagy éppen *A Harry Potter* könyvsorozat J.K. Rowlingtól. *A hobbit* népszerű fogadtatása arra ösztönözte Tolkien kiadóját, hogy kérje a folytatást, ami *A gyűrűk ura* trilógia létrejöttéhez vezetett¹².

A gyűrűk ura című mű 1954 és 1955 között jelent meg és az eredetileg folytatásnak tervezett történet a jó és a rossz harcáról szóló epikus trilógiává fejlődött ki. A történet Bilbó unokaöccsét, Zsákos Frodó küzdelmét követi az „egy gyűrűvel”, a mágikus erejű tárggyal, melyet a Sötét nagyúr, Szauron kovácsolt. Frodó a szövetségesekkel veszedelmes útra indul, hogy elpusztítsa a gyűrűt a Végzet hegyének tűzében. A sorozat három kötetből áll, melyek a következők, *A gyűrű szövetsége*, *A két torony* és *A király visszatér*. Ezen kötetekben Tolkien olyan erkölcsi kérdésekkel és témákkal foglalkozik, mint a barátság (a szövetség megalakulása, Samu kitarása Frodó mellett), az áldozathozatal (Boromír végső önfeláldozása a hobbitok védelmének érdekében) és a remény (a szövetségesek reménye egy apró hobbitban, akin egész Középfölde sorsa múlik). *A hobbittal* ellentétben *A gyűrűk ura* érettebb közönséget céloz meg, az előbbi kalandos utazásaival ellentétben Frodó küzdelme komoly belső vívódást tár a szemünk elé, tükrözve Tolkien háborús tapasztalatait, valamint

¹⁰ C.S. Lewis: A world for children: *A review by C. S. Lewis of The Hobbit by J. R. R. Tolkien*, October 2, 1937. <https://www.the-tls.co.uk/regular-features/from-the-archive/a-world-for-children-lewis-the-hobbit-tolkien> (utolsó letöltés dátuma: 2025. április 8.)

¹¹ Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin, 172.

¹² Tom Shippey J.R.R. Tolkien: Author of the Century. *Hobbit: Re-inventing Middle-earth* HarperCollins, 2000.

mitológiai és filológiai tudományos háttérét,¹³ azonban mindkét mű több mint egyszerű fantasy-történet, hiszen az elbeszélés az emberiség erényeinek és hibáinak feltárásaként jelenik meg, olyan karaktereken keresztül, mint Boromír, vagy Aragorn, egy olyan kitalált világban, amely mitikus lényeivel eltér a miénktől, azonban az emberi lét problémáiban és kérdéseiben nem. Tolkien figyelme a részletekre, a kitalált nyelvektől kezdve a mélyen gyökerező történetekig, mércét állított a modern fantasy irodalom számára. A kritikusok már a művek megjelenésekor csodálták Tolkien világépítését, nyelvi zsenialitását és az elbeszélés epikus terjedelmét, W.H. Auden „mesterműnek”¹⁴ nevezte, Bernard Levin pedig a *Truth* című brit lapban „korunk egyik legfigyelemreméltóbb irodalmi alkotásának”¹⁵ nevezte a könyveket.

Az 1960-as években *A gyűrűk ura*, hasonlóan *A hobbit*hoz, óriási népszerűsége tett szert az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság ellenkulturális mozgalma körében.¹⁶ Az egyik ilyen kulturális irányzat a hippy mozgalom volt bár, ha a hosszú hajú, békéért harcoló, rockzenét hallgató korabeli fiatalokra gondolunk, valószínűleg nem Tolkien jut majd elsőként eszünkbe, azonban mégis párhuzamot tudunk vonni az ő harcuk között és a történetben megjelenő harc között a hatalommal szemben. A korban felmerülő társadalmi témakörök, mint a környezetvédelem és az iparosodással kapcsolatos kételyek, valamint a készítés, hogy változtassanak az adott társadalmi helyzeten, meghatározó motívumok voltak a korszakban.¹⁷

A könyvek mélysége, mitológiai elemei és filozófiai témái miatt olyanok számára lehet vonzó, akik értékelik a részletes világépítést és a nyelvészetet. Tolkien műve ugyan egy idealizált világot mutat be, mégis tele van konfliktusokkal, melyeket leegyszerűsítve, főként a jókra és rosszakra való szakadás jellemez. Ez a világtelmezés keretet adhat az olvasóknak, azonban torzított módon ismerteti a társadalmi összetettséget. A fajok közötti barátságtalan viszony, például az orkok és tündék közötti kapcsolat rámutat a társadalomban is jelenlévő kulturális és társadalmi ellentétekre. Itt azonban felmerülhet a kérdés, hogy mi teszi ezeket a varázslatos lényeket emberszerűvé? A könyvek tele vannak költészettel,

¹³ Tom Shippey J.R.R. Tolkien: Author of the Century. *The Lord of the Rings (2): Concepts of Evil* HarperCollins, 2000.

¹⁴ W.H. Auden: "At the End of the Quest, Victory". *New York Times*, January 22, 1956. https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/01/02/11/specials/tolkien-return.html?_r=2&oref=slogin (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 14.)

¹⁵ Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin. 256.

¹⁶ Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the Century. *Afterword: The 'English Literature' Establishment and Tolkien* HarperCollins, 2000.

¹⁷ Patrick Curry: *Defending Middle-earth: Tolkien, myth and modernity* 1997 144–145.

melyek főként a tündék vagy a hobbitok dalaiban köszönnek vissza, melyeknek jelenléte a könyvekben véleményem szerint utalhat arra is, hogy ezekkel a karakterekkel tudunk legjobban azonosulni. Nem mindenki tetszését nyerték el ezek a megjelenő dalok, így megosztva az olvasókat azon csoportokra, akik irodalmi szempontból, vagyis a költészet kedvelése által még inkább azonosulni tudnak Tolkiennel, és arra a csoportra, amelyet inkább a cselekmény és főként a harc motívumai foglalkoztatnak. Azonban úgy gondolom, hogy Tolkien, aki maga is híres volt a költészet szeretetéről és a nyelvészet kreatív használatáról, szándékosan a klasszikus jó karakterei eszközévé tette a költészet varázsát, vagyis a művészet megjelenése ezen varázslatos fajok kultúrájában arra ösztönzi olvasóit, hogy emberként azonosulni tudjanak velük. Ezt a feltevést számomra az orkok, úgynevezett „fekete beszéde” is alátámasztja, mely mesterséges nyelvet, mint a tündék beszédét is maga Tolkien alkotta meg. Azonban a tündék dallamos és szép nyelvezetével ellentétben az orkok által használt beszéd kakofonikus és durva, részemről inkább morgásként hat és sokszor félelmet is kelt bennem. Az, hogy a nyelvekkel ilyen formában játszik az író, hogy már csak hallásunkra bízva magunkat is sejteti, hogy kik a jók és kik a rosszak, egyértelműen jelzi számomra, hogy a nyelv szépsége az emberiséget jelképezi a műben, és a fekete beszéd „mordulásai” pedig az embertelen vadságot. Arról, hogy Tolkien miért a sötétséghez hasonlította ezt a fajta gonosz által használt nyelvet, ő maga is ír műveiben, többek között *A gyűrű szövetségében*, ahol Gandalf magyarázza el, miként jött létre a nyelv, vagyis, hogy Szauron nagyúr maga hozta létre, hogy uralma alá kerítse az orkokat. Tolkien filológus volt, ezért ezzel azt szemléltette, hogy mivel ez nem organikusan fejlődött nyelv, hanem kifejezetten a hatalom elnyomó eszközeként lett létrehozva, a fekete, magára a sötétségre, a gonoszra utal.¹⁸ Ezzel szemben a tündék által használt nyelvezet, az író világában egy természetes nyelv, mely magában hordozza a nép kulturális örökségét. Ez a játék a gonosz és jó nyelvvel tükrözi Tolkien nyelvfilozófiáját, vagyis azt, hogy egy nyelv lehet az emberi önkifejezés eszköze és az erkölcs eltorzulásának szimbóluma is.¹⁹

A filmeknek sikerült Tolkien eposzát a nagy közönség számára is elérhetővé tenniük, miközben szintén megjelenítik a reményt, a barátságot, illetve a jó és a rossz közötti küzdelmet. *A gyűrűk ura* könyvek és filmek egyaránt korábban nem látott sikert arattak, a modern fantasy irodalomban, s továbbra is inspirálják az olvasókat és az írókat, a filmek

¹⁸ Tom Shippey J.R.R. Tolkien: Author of the Century. *The Lord of the Rings (2): Concepts of Evil* HarperCollins, 2000.

¹⁹ Verlyn Flieger: *Splintered light - Logos and language in Tolkien's world*, Kent State University Press, 2002. 191.

pedig lenyűgöző látványvilággal és történetmeséléssel keltették életre Középföldét, megszilárdítva Tolkien örökségét a kortárs populáris kultúrában. Az irodalomnak jelentős hatása van a kultúra formálódására és minden korban találkozhatunk neves költőkkel, írókkal, akiknek írásai hű képet mutatnak az adott kor társadalmáról. Ez J.R.R. Tolkien esetében is így van, könyvein keresztül megismerhetjük az író háborúban átélt élményeit, leveleiből tájékozódhatunk a kor társadalmáról alkotott véleményéről.

Összefoglalva, Tolkien könyvsorozatának rövid bemutatását, *A hobbit* kezdeti fogadtatása túlnyomórészt pozitív volt, mind a kritikusok és a közönség részéről is, mindkét csoport elismerően nyilatkozott a fantáziadús történetmesélésről és az összetett karakterekről, illetve sikere nemcsak J.R.R. Tolkienette jelentős irodalmi személyiséggé, hanem a fantasy műfaj egészére is maradandó hatást gyakorolt.

2.1. Tolkien teremtett nyelvezete, mint szimbólum egy új világ teremtésére

Ahogy dolgozatom előző fejezetében elemeztem, Tolkien világának egyik legfontosabb kifejező eszköze a mesterségesen alkotott nyelvei, melyek önálló rendszert alkotnak a művekben és szimbólumként jelennek meg azon keresztül, hogy mely szereplők beszélnek. Ezek a nyelvsziszterek nem csak színesebbé teszik a történetet, hanem a teremtett világ értékrendjét képviselik, vagyis nem „csak” kommunikáció, hanem a kultúra, az erkölcs és az emberség kifejező eszközei. Olyan szerkezetek, amelyek a fantasy világon belül mélyebb morális és filozófiai üzeneteket közvetítenek.²⁰ Ilyen üzenetek a tündék által használt dallamos nyelv, amely a szépséget, a jóságot és az emberséget tükrözi, mely nyelvet néhány hobbit és ember is használ mind a könyvekben, mind a filmekben. Ez a harmónikus nyelvezet a természethez való közelséget is jelképezi és dalaik a múltól és a történelmükről a tudás és a kultúra tovább örökítését szolgálják. Ezzel szemben a fekete nyelv, amely a hatalom és az elnyomás eszköze, csak a gonosz által használt a művekben, ez ki is van emelve Gandalf szavain ²¹keresztül, aki még csak fel sem olvassa az ezen a nyelven íródott feliratot az Egy gyűrűn. Tehát Tolkien világában a nyelv a jó és rossz erkölcsiségének leképződése, amely kulturális jelentőséggel bír, illetve teremtő erő is, ez a teremtés főként *A szilmarilok* történetében jelenik meg az Ainuk muzsikáján keresztül, mely a világ teremtését²² írja le. Ezért ebben a fantasy műfajban, a világépítés a nyelvhasználaton keresztül történik, morális kérdést vet fel, azt, hogy milyen világot épít maga a beszéd és milyen értékeket tud teremteni a beszélő nyelvvel. A tündék kommunikációja kiegyensúlyozott értékeket teremt, azonban milyen lenne a világ, ha az orkok énekén keresztül kerülne bemutatásra? A fent említett kérdéseket nem csak irodalmi kereteken belül vizsgálhatjuk, hanem kulturális szempontból is, hiszen a fantasy műfaj lehetőséget ad arra, hogy egy másik világba meneküljünk, de nem mindegy, hogy milyen az a világ, amibe átlépnénk a sajátunkból. Ez az alternatív világ jelentheti a menedéket a mai társadalmi problémák elől, amely felvetést a dolgozatom következő szakaszában fogom vizsgálni, a fantasy tömegkulturális jelentőségén keresztül. Azt szeretném bizonyítani, hogy a műfajt nem csak szórakoztatás céljából fogyaszthatjuk, hanem kulturális vagy lélektani eszközként

²⁰ Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the Century *Style and genre*. HarperCollins, 2000.

²¹ J. R. R. Tolkien: A gyűrűk ura I, *A gyűrű szövetsége*, Európa könyvkiadó, Budapest, 2024. 77.

²²J.R.R. Tolkien: The Silmarillion *AINULINDALĒ The Music of the Ainur*, <https://images.pcmac.org/SiSFiles/Schools/AL/HooverCity/SpainParkHigh/Uploads/DocumentsCategories/Documents/Ainulindale.pdf> (utoljára letöltve 2025. április 2)

is, mely során új értelmezést nyerhetünk az emberi lét értelmével kapcsolatban, hogy ezek a világok lehetőséget adnak az olvasóknak, nézőknek vagy a videójátékosoknak, arra, hogy kivonuljanak saját valóságukból. Egy új, alternatív világ értelmezésével menedéket találhatnak a hétköznapi problémák és a stressz elől. Úgy gondolom, hogy ez a jelenség alapozta meg igazán a fantasy műfaj sikerét a tömegkultúrában és ezért egyre népszerűbbek ezek a történetek a mai társadalom számára. Több és több fantasy regény jelenik meg, amelyekből filmadaptációk és sorozatok is készülnek. Ezek a különböző médiumok a befogadók részére más- más eszközökkel, de ugyanazokat az igényeket szolgáltatják, hogy egy új világban közösséget, menedéket találjanak maguknak a valóságtól. Ezt a jelenséget szeretném vizsgálni a következőkben, azon keresztül, hogy miért válhatott a fantasy, ezen belül Tolkien világa is, az eszképzizmus kulturális eszközévé, hogyan formálja a tömegkultúrát és a közösségi élményeket a műfaj és miként befolyásolja a fogyasztók önazonosságát és valóságérzékelését.

3. Fejezet

A gyűrűk ura regények hatása a tömegkultúrára

A kultúra fogalma rendkívül összetett és sokrétű, az értelmező kéziszótár szerint például a kultúrát felfoghatjuk, mint „*a kultúra az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége, a művelődésnek valamely területe, illetve valamely népnél, valamely korszakban való megnyilvánulása*”.²³ Véleményem szerint a mai világban, ha kultúráról beszélünk, nem vonatkoztathatunk el az úgynevezett popkultúrától, vagy tömegkultúrától, hiszen a felgyorsult világban, a hatalmas technikai fejlődésnek köszönhetően nagyobb teret kaphat ez a fajta, könnyen emészthető tartalom. Ezen kategórián belül is több meghatározás született, Máté Zsuzsanna cikkében úgy vizsgálja a fenomént, mint amely „*egyaránt érinti a szórakozás iránti mindenkori szükségletet és annak veszélyeit*”, valamint, a Frankfurteri Iskola képviselőinek álláspontját is taglalja, mely szerint „*a műalkotások „önmagáért és önmagában való”, valamint eszmei és esztétikai értékeit állítják szembe a tömegkultúra „elbutítás progreszsió”-jával, funkcionális és hasznossági, piac-, élvezet- és fogyasztásorientált kultúriparának szórakoztatóüzemmé*”²⁴. Véleményem szerint sok igazság rejlik ebben a megfogalmazásban, hiszen amint megnyitjuk bármely közösségi média felületét, sokszor úgy érezhetjük, hogy rengeteg tartalom tárul elénk, rengeteg inger ér bennünket, azonban kijelenthetjük, hogy nagy általánosságban ezek a tartalmak nem tanító jellegű, színvonalas, kultúrában gazdag tartalmak, hanem főként reklám és marketing jellegűek, esetleg szimplán „szórakoztató” cézzal születtek. Sokak úgy tekintenek ezen digitális jelenségekre, mint a társadalom butítására szolgáló eszköz, mindazonáltal a tömegkultúra pusztán gyűjtőfogalom, amelybe ezek az internetes alkategóriák is beletartoznak, azonban nem foghatóak fel egyedüli forrásként, mely kizárólagosan felelős a fiatalok, gyermekek elbutításában, mert minden szórakoztató irodalomba tartozó regény, film, sorozat és egyéb médiatartalmak illeszthetők bele a popkultúra kereteibe. A szórakoztató irodalom egy olyan műfaj, amely nem elítélendő, azonban amikor erről a

²³Korpics Márta: Az interkulturális kommunikáció 2.*A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról* https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/2_a_kultura_fogalma_modellek_s_elmletek_a_kulturi.html (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 20.)

²⁴ Máté Zsuzsanna: Kultúr-,művészetfilozófiai és esztétikai továbbgondolások, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2021. 25.

műfajról beszélünk gyakran a magas vagy elit kultúra szereplői határozzák meg „negatív tükörként”. A két kultúra szembeállítására társadalmilag lett létrehozva és amikor különbséget teszünk a kettő között, az elit irodalmat elmélyültnek és nevelő hatásúnak tartjuk, míg a populárist felszínesnek és kizárólag szórakoztatás céljára alkalmasnak tekintik.²⁵ A fantasy irodalom és filmek is a szórakoztatóipar részei, így azt gondolom J.R.R. Tolkien *A gyűrűk ura* művei és a belőlük készült filmadaptációk is részei a tömegkultúrának, azonban Tolkien műveit egyetemi kurzusokon is tanítják és elemzik. Előzetes tanulmányaim során az egyetemen mi is tanultunk fantasy művekről, köztük Tolkien munkásságáról, anglisztika szakon, illetve a Magyar Tolkien Társaság (MTT) közreműködésével 2023-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészkarán egyetemi kurzus indult Tolkien életművéről, mely előadás címe, a *J. R. R. Tolkien, a modern mítoszteremtés és az ősi európai mitológiák* nevet viselte.²⁶ Számos tanulmány készült már a nyelvésről, hiszen rengeteg tanulsággal szolgálnak a jó és a rossz kapcsolatát illetően, vallási motívumokat és szimbolizmust tartalmaznak, illetve olyan gondosan kitalált, de teljesmértékben valóságosnak tűnő nyelveket, amelyeket maga az író talált fel, ezért a műveknek van magas kultúrához köthető vonala is. Ebben a fejezetben továbbá *A gyűrűk ura* trilógia könyveinek-és filmadaptációinak a kultúrára gyakorolt hatásait fogom vizsgálni a filmek népszerűségén és az olvasásélményen keresztül, érintve a különböző generációk kapcsolatát a művekkel.

A könyvek népszerűsége miatt különböző médiumokban, többek között rádióban, színházban és filmben is feldolgozták őket, amelyek új közönséggel ismertették meg a történetet. Ezek közül Peter Jackson filmadaptációi lettek a legnagyobb sikerű feldolgozásai a történetnek, amelyeket a rendező 2001 és 2014 között²⁷ adtak ki. A könyvek filmadaptációi kiterjesztették Tolkien hatókörét a lapokon túlra és kulturális jelenséggé váltak. Emberek millióinak mutatták be Középföldét és keltették fel az érdeklődést a könyvek és Tolkien más írásai, például *A szilmarilok* iránt. A könyvek megjelenési sorrendjével ellentétben, *A gyűrűk ura* filmek korábban jelentek meg, 2001 és 2003 között, mint *A hobbit* adaptációi, amelyek jóval később, csak 2012 és 2014 között jelentek meg. Az utóbbi adaptációk vegyes kritikákat

²⁵Török Ervin: Elméleti alapozás *A „tömegkultúra”, „populáris kultúra” értékelő és leíró fogalmi* http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Elbeszeles_kesz/a_tmegkultra_populris_kultra_rtkel_s_ler_fogalmi.html (utolsó letöltés dátuma: 2025. április 3.)

²⁶ Gál Luca: Gyűrűk Ura rajongóknak kötelező: Tolkienről indult kurzus az egyik hazai egyetemen 2023.szeptember 23.

https://eduline.hu/campus_life/20230922_Gyuruk_ura_ora_tolkien_akademia_egyetemi_eloadas (utolsó letöltés dátuma: 2025.április 12.)

²⁷ Tolkien Gateway The Hobbit Film series

[https://tolkiengateway.net/wiki/The_Hobbit_\(film_series\)#References](https://tolkiengateway.net/wiki/The_Hobbit_(film_series)#References) (utolsó letöltés dátuma: 2025. január 4.)

kaptak a forrásanyag kibővítését illetően, egy új kitalált karakter megjelenése miatt, Tauriel személyében, aki Tolkien egyik művében sem szerepel, illetve Legolas karakterének szerepe miatt, aki csak *A gyűrűk ura* történetekben szerepel eredetileg. Orlando Bloom visszatérése az alakított karakterként a képernyőre azonban sok rajongó tetszését elnyerte a forrás művek megváltoztatásának ellenére is, ezért kereskedelmi szempontból sikeresek voltak a filmek és újból figyelmet irányítottak Tolkien műveire. A lenyűgöző látványvilágáról, a szívből jövő alakításokról és a Tolkien víziójához való hűségéről ismert filmek példátlan mértékben keltették életre Középföldét, ezzel megszilárdítva helyüket a közösségi kultúrában. *A gyűrűk ura* filmek többek között a korai különleges effektek és a meggyőző alakítások miatt is válhattak kasszasikerré, illetve *A hobbit* filmekkel ellentétben, melyekben az imént említett karakterbővítések ugyan megosztók lehetnek, de mégsem rontották a kitalált világ bűvösségét, a történet szinte teljes mértékben hű maradt az eredeti művekhez. A közönség szeretetén felül a filmek a kritikusok figyelmét is felkeltették, *A gyűrű szövetsége* 13 Oscar-díj jelölést kapott, melyből 4 díjat el is nyert, *A két torony 2* Oscar-díjat nyert, és jelentős dicséretet kapott a Helm-szurdoki csata ábrázolásáért, végezetül *A király visszatér* a 76. Oscar-díjátadón, mind a 11 jelölését elnyerte, köztük a legjobb filmnek járó díjat is. Ez volt az első és egyetlen fantasy-film ezidáig, amelyiknek ez valaha sikerült²⁸.

²⁸ The 76th Academy Awards 2004 <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/2004/L?qt-honorees=1#block-quicktabs-honorees> (utolsó letöltés dátuma: 2025.január 4.)

3.1. *A gyűrűk ura* filmadaptációk népszerűségének vizsgálata empirikus kutatással

A gyűrűk ura filmes élményeinek feldolgozásához és hatásmechanizmusának vizsgálatához egy kérdőívet készítettem, amelyet online formában, önkéntes alapon az egyik kimondottan a film rajongóinak alkotott csoportban osztottam meg, az egyik közösségi média oldalon. A továbbiakban ennek a kérdőívnek a kiértékelésével folytatom dolgozatomban. A kérdőív célja az volt, hogy J.R.R. Tolkien művei filmadaptációinak befogadására vonatkozó generációs és demográfiai különbségeket tárjak fel. A kérdőív olyan kérdéseket érint, mint a Tolkien eredeti szövegeinek ismerete, a filmsorozatokkal való találkozás és a kulturális relevancia témakörei. A kérdőív huszonegy kérdésből állt, amelyek tartalmaztak feleletválasztós kérdéseket és nyílt végű válaszokat igénylő kérdéseket. A kulturális mediáció és a tömegkultúra befogadásának szempontjait ötvöztem és külön figyelmet fordítottam a könyvolvasási szokásokra is, illetve a fantasy műfajhoz való viszonyulás forrásait szerettem volna elemezni, valamint Tolkien világának személyes és közösségi jelenlétét. A struktúra logikusan követte a demográfiai adatokra, Tolkien műveinek ismeretére, a művek fogadtatására, illetve a médiafogyasztási szokásokra vonatkozó kérdéseket. Elsőként a demográfiai háttérrel vizsgáló kérdéseket tettem fel a kitöltőknek, ez három kérdést foglalt magába és az életkorra, iskolai végzettségre és a foglalkozásra tértek ki. Ezután az olvasási és médiafogyasztási szokásokra tértem rá, itt főként az olvasás gyakoriságát és a kedvelt műfajokat szerettem volna feltárni, majd a Tolkien univerzumához való viszonyulást kutattam, mely során kitértem az első találkozásra ezzel a világgal, a médium-preferenciára, az ismeret mélységére és a szerzett élményekre is. Végezetül olyan nyitott kérdéseket tettem fel a kitöltőknek, amelyek a szubjektív befogadásra koncentráltak, arra, hogy kinek mit szimbolizál Tolkien világa és, hogy miben rejlik a fantasy műfajok népszerűsége, vagyis, hogy miért menekülünk a valóság elől ebbe a teremtett világba. Ezeket a tematikai kérdéseket igyekeztem logikai sorrendben feltenni, illetve törekedtem arra, hogy egyre specifikusabb válaszokat kapjak majd, hagyjak időt a csoportnak arra, hogy ráhangolódjanak a kérdőívre. Sok pozitív visszajelzést kaptam a válaszadóktól, akik közül sokan a megosztásom alatt kommentben jelezték felém, hogy szívesen kiszakadtak kicsit a kérdőív kitöltésével a szürke hétköznapiakból. Úgy gondolom, ehhez hozzájárult az is, hogy specifikusan rajongói csoportban került megosztásra, így 806 kitöltője volt idáig a kérdőívnek. A csoport tagjai között, észrevételeim szerint minden korosztályból van egy-egy tag, a kitöltők körében pedig három fő korcsoport tagjai domináltak, a 18 és 27 év közöttiek,

vagyis a Z generáció tagjai, a 28 és 40 év közötti emberek, akik az Y nemzedékbe tartoznak, illetve a 41 és 60 év közötti tagok, akik pedig az X generációt képviselik, ezért lehetőség nyílt a társadalmi összehasonlításra. A kérdések, véleményem szerint, lefedik a kulturális, narratív és személyes álláspontokat, amelyek meghatározók lehetnek Tolkien világának befogadásában, elmélyülésében. Reméltem, hogy több feltett kérdésem is lehetőséget ad majd arra, hogy a kitöltők kifejthessék árnyalt gondolataikat is, ezzel a szándékkal tettem fel például azt a kérdést, hogy „*Ön számára mit jelent Tolkien világa röviden?*”, illetve, hogy „*Mit gondol, miért lehetnek Tolkien művei népszerűek?*”. A kérdőív során kvantitatív skálákat is használtam; "*Mennyire tetszett Önnek a filmtrilógia?*" és "*Mennyire tartja meghatározónak a fantasy művek között a Gyűrűk ura trilógiát?*", ezek esetében statisztikai elemzést fogok használni. Ahogy korábban említettem, ezen adatgyűjtés előnye, hogy lehetővé teszi a mélyebb értelmezésekre vonatkozó kutatást is, melynek köszönhetően gazdag szöveges adatot gyűjthettem, mert a válaszadók általánosan részletes és átgondolt válaszokat adtak.

3.2.A kérdőíves vizsgálat eredményei

Elsőként a korcsoportok átlagos értékelésére szeretnék kitérni, arra, hogy melyik korosztály számára tűnik a legmeghatározóbbnak *A gyűrűk ura* trilógia, majd arra, hogy mennyire tartják alapnak Tolkien művét a fantasy műfajon belül. A filmtrilógia esetében a tetszési jelzőszám azt mutatja, hogy főként a 23 és 29 év közötti korosztály számára a legerősebb az érzelmi kötődés és nosztalgia a filmek iránt, ők adták a legmagasabb átlagos értékelést a kérdőív során. Ami meglepő volt számomra, hogy utánuk a 17 év alattiak csoportja következik, ők is magasra értékelték a filmeket, amely alapján úgy tűnik, hogy a filmek időtállósága és képi világa napjainkban is mérvadó. Azonban a többi korcsoport is átlagon felüli értékelést adott, vagyis az adaptációk általánosságban minden korosztálytól kiérdemelték az elismerést. A filmek korosztályok szerinti tetszésének elemzése után, kitérek magának a trilógiának a meghatározó szerepére a fantasy műfajban. Ebben a kérdésben szintén elsőként a 23 és 29 évesek csoportját emelem ki, akik leginkább mérföldkőnek tekintik a filmeket. A 40 és 49 év közöttiek számára valószínűleg más művek lehetnek a meghatározóbbak, bár ők is pozitívan tekintenek az adaptációkra, úgy vélem még korábbi könyvek, vagy filmek felé is nyitottak. Bár általánosságban nincs elhatárolódás a filmektől, kutatásom szerint, a fiatalabb generációk érzelmi kötődése jelentősegteljesebb a trilógiához. A demográfiai kérdésekből a korosztálybeli különbségeken felül, a legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlásra térnék ki. A kérdőív eredményei azt mutatják, hogy a válaszadók többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezik, vagy egyetemen/főiskolán tanul. Ez azt jelenti, hogy a kérdőívvel elértem a felsőfokú végzettséggel rendelkező, kulturálisan aktív közönséget, amely megfelel annak a felvetésemnek, hogy a Tolkien-univerzum komplex világához és annak értelmezéséhez szükséges bizonyos fokú tanulmányi alapokkal való rendelkezés. A kvantitatív skálák statisztikai elemzése során, arra a kérdésre, hogy „Mennyire tetszett Önnek a filmtrilógia?”, többnyire magas értékeléseket kaptam, vagyis a négyes és az ötös osztályzatok között is a magasabb dominált, ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a trilógia általánosságban pozitív fogadtatásban részesül, korosztálytól függetlenül. *A gyűrűk ura* a fantasy műfajokon belüli szerepe is meghatározó, ezen kérdésre is kiemelkedően magas volt az ötös osztályzatok aránya, azonban itt már megosztóbbak voltak az eredmények, úgy gondolom, hogy bár sokan szeretik ezeket a filmeket, nem minden esetben tekintik a műfaj alapjának, vagyis más művek is fontos szerepet játszanak a fantasy műfajban.

Végezetül, a kérdőív kiértékelésében, pedig szeretnék részletesebben rátérni azon kutatásomra, hogy miért ilyen népszerűek napjainkban a fantasy-k. Az elemzést a kifejtős válaszok alapján kezdtem el elemezni, mely során ismétlődő motívumokat, mintákat véltem felfedezni. Ezen motívumok közül elsőként a menekülést a valóságból és a kiszakadást a hétköznapiakból fedeztem fel, amely mintákat olyan válaszokból, kulcsszavakból nyertem, mint a „*Menekülés egy fantasztikus világba*” vagy „*Elfeledteti a mindennapi problémákat*”. Ezekből, úgy gondolom jól kirajzolódik a műfaj kulturális funkciója a kortárs tömegkultúrában. Ezek voltak a leggyakrabban megjelenő indokok a válaszadók körében, vagyis az embereknek igénye van arra, hogy egy alternatív világ segítségével lehetőséget kapjanak a menekülésre. A hétköznapi problémáktól való elrugaszkodás, az igény, hogy ki tudjunk szakadni a stressztől zsúfolt napjainkból eszközzé tehetik a fantasy világokban való elmélyülést és ez a funkció különösen fontos szerepet tölt be a bizonytalan társadalmi helyzetben élők körében. A következő gondolatok különösen alátámasztják ezt a feltevést; a „*Menekülés egy fantasztikus világba, ahol a problémák más természetűek és kezelhetőbbek.*” idézet egyik válaszadóm megfogalmazásából nem is lehetne egyértelműbb, illetve „*A fantasy elfeledteti a valóság gondjait.*” szintén körülírja, hogy miért is tartom fontosnak azt, hogy a tömegkultúrát, mint eszközt vizsgáljuk. A részletgazdag világépítés pedig megkönnyítheti, azt, hogy elmeneküljünk ezekbe a történetekbe, a mitológiai elemek, a történelem és a nyelvek együttes összetett rendszere pozitív hatással van az elmélyülésre. A kérdőív kitöltői gyakran megemlítették válaszaikban a „*kidolgozott háttérvilágot*”, amely vonzotta őket a műfajhoz és egyedi élményt biztosított számukra. Ennél a vizsgálati pontnál a következő idézeteket említeném; „*A fantasy műfaj lényege a részletekbe menő világépítés, ami elmerülési lehetőséget nyújt.*”, „*Az olvasót bevonja egy teljesen más univerzumba.*” A kaland és a hősiesség motívuma szintén visszatérő motívum volt a kitöltők válaszaiban, szerintük a fantasy művek olyan nézőpontokat, narratívákat nyújtanak, amelyek izgalmasak, hiszen mindig történik valami, legyen az harc, felfedezés, vagy valamiféle küldetés, illetve izgalmas formában mutatják be az örök küzdelmet jó és rossz között. Ezek között a történetek között a kidolgozott karakterekkel való azonosulás is fontos. Többen kiemelték, hogy ezen szereplők segítették őket abban, hogy érzelmileg még inkább részesei legyenek a történetnek, vagyis az ő sorsukon, döntéseiken, nehézségeiken és fejlődésükön keresztül tükröt állítsanak saját élményeiknek. Ezek a karakterek, még, ha más fajba is tartoznak, emberiek és párhuzamot tudunk vonni köztük és magunk között. Tolkien műveinek filmadaptációi továbbá megjelenítik a könyvekből ismert társadalmi és morális kérdések szimbolikáját. Ez ugyan már kevesebb ember válaszaiban rejlik fel, mégis születtek olyan

érvek, amelyek arra utalnak, hogy a fantasy műfaj lehetőséget ad az aktuális társadalmi, vagy morális problémák feldolgozására is, vagyis „*A fantasy rejtetten, szimbolikusán reflektál mai kérdésekre.*”, illetve „*Olyan témákat érint, mint hatalom, korrupció vagy remény – de más világba csomagolva.*” Úgy gondolom ezek az idézetek a válaszadóktól rendkívüli módon hívják fel figyelmünket arra, hogy mi zajlik le egy elemző, gondolkodó nézőben, amikor egy teljesen másik világot néz, hiszen hiába a kitalált történet és a varázslatos szereplők, mindig tudunk párhuzamot vonni saját tapasztalataink és egy teremtett, mesterséges világ között. Végezetül több kitöltő a fantázia szabadságát is kiemelte, szerintük a fantasy műfaj a képzelet határait feszegeti és jó hatással van a nézők kreativitására, hiszen nincsenek klasszikus értelemben vett szabályok, a természetfeletti más határokat szab, ezért több minden bízható a képzeletünkre.

Összefoglalva, a kérdőívben résztvevő tagok többségének válaszai alapján, alátámaszthatom azon feltevésem, miszerint a fantasy műfaj tömegkultúrában elért sikerei nagyrészt köszönhetők az emberek azon igényének, hogy kimenekülhessenek a valóságból, még ha csak rövid időre is, illetve a műfaj mai népszerűségének további fontos eszközei közé tartoznak a részletben gazdag világok, az érzelmi azonosulást kiváltó karakterek és az erkölcsi-társadalmi kérdések szimbolikus feldolgozásának motívumai. Ezek a szempontok megerősítik a fantasy-t, mint kortárs kulturális és pszichológiai igényt kielégítő műfajt, amely egyszerre nyújt szórakozást, azonosulási lehetőséget és elmélyült gondolkodásra ösztönözheti nézőit, olvasóit.

3.3. Tolkien műveinek generációk szerinti felbontása

J.R.R. Tolkien világáról szóló rövid kérdőív kiértékelése után, kutatásomat a generációk közötti különbségek felfedésére szeretném fordítani, melyben azt fogom vizsgálni, miért lehet különböző *A gyűrűk ura* fogadtatása a különböző generációk számára, vagyis melyik generációnak mit jelenthetnek a könyvek. Ebben a részben a fantasy műfaj főként négy különböző generációra tett hatását vizsgálom majd. Elsőként az Y generációt fogom vizsgálni, akik elsőként *A gyűrűk urából* készült filmadaptációkkal találkozhattak, mert ezek éppen fiatalkorukban jöttek ki, az ezredforduló környékén. Ők leginkább a nosztalgikus korai élményeik miatt kedvelik a trilógiát. Utánuk a babyboomer generációt vizsgálom, akiknek kulturális hátteréhez kapcsolódik az ellenkultúra mozgalom, mely a környezettudatosságon, illetve az amerikai társadalom esetében a vietnámi háborún alapulhatott, ezért a Tolkien művekben megjelenő szimbolikus motívumok rezonálnak főként a korosztállyal. Ezt követően az X generációt emelem ki, akik a boomer nemzedékhez hasonlóan, főként *A gyűrűk urában* rejlő hősiesség és a természet szeretetének motívumaival tud azonosulni, melyek tükrözik számukra fiatalkoruk kulturális változásait. Végül a Z generáció tagjaira koncentrálok, akiket már inkább a modern fantasy műfaj felé való közeledésük jellemez és a rövidebb koncentrációs képesség, amely a szinte teljesen digitalizált világnak köszönhető, illetve megemlítem továbbá az alfa generációt is, akiknek kulturális fogyasztásuk nagymértékben, de nem kizárólagosan, a rendkívül alacsony szintű internetes tartalmakban merül ki.

Amikor generációs különbségekről beszélgetünk, gyakran elhangzanak olyan klasszikus mondatok és kifejezések, mint a „bezzeg a mi időnkben”, a „régén nem volt ilyen jó dolgunk, mégis túléltek” és az „ezek a mai fiatalok...” csak hogy egy párat említsek meg közülük. Ezt a kulturális fenomént mindannyian tapasztalhattuk már, bármelyik korban is születtünk, biztos vagyok benne, hogy legalább egyszer elhangzott a fentiek valamelyike szülőtől, nagyszülőtől, de esetleg még dédszülőtől is. Ez hozzátartozik mindenki fiatalságához, naivan gondolhatjuk azt kamasz korunkban, hogy ha mi leszünk idősebbek és újabb generációk nőnek fel, mi biztosan nem fogunk ilyen közhelyeket mondani, mi biztosan jobban fogjuk érteni a fiatalabb generációkat és elfogadóbbak leszünk velük, azonban eddigi tapasztalataim szerint, ez nem teljesen így van és saját generációnk is sokszor fogalmaz meg negatív kritikát a „felnövő” korosztállyal szemben, úgy, mint idősebb felmenőink tették velünk. A fiatalabb nemzedékek mindig feladatokat elé fogják állítani az idősebb

korcsoportokat, új trendjeik, világszemléletük kultúrájuk miatt. A generációs különbségek, az adott kor sajátosságai általi felfogásunk és személyiségünk nagyban befolyásolja világképünket és azt, hogy egyes tartalmakra hogyan reagálunk, legyen szó könyvekről, sorozatokról, filmekről, képzőművészetről, zenéről, vagy más hasonló közösségi kultúrába tartozó alkategóriáról. Ennek tükrében azt fogom megvizsgálni J.R.R. Tolkien *A gyűrűk ura* történeteinek keresztül, hogy az egyes korosztályoknak mi lehet inspiráló, vagy éppen elavult ezen művekben.

Számomra az első találkozás *A gyűrűk ura* történetekkel, általános iskolás koromban történt, amikor a belőlük készült filmek megjelentek, így először a képi világuk ragadott magával, hiszen kisiskolásként Tolkien munkásságával még nem foglalkoztunk az irodalom órákon. Az Y generáció, melyet körülbelül az 1980-as évek elejétől az 1990-es végéig tartunk számon²⁹, tagjaként, én és sokan mások a korosztályból a filmadaptációkkal ismerkedhettünk meg elsőként és sokunkban ezek a filmek alapozták meg a fantasy művek iránti szeretetünket és azoknak, akiknek elnyerték közülünk a filmek a tetszését, gyakran ezután olvasták el magukat a könyveket, mely elmélyítette a szeretett világ ismeretét. Természetesen, ezen generációk időtartamának interpretációja tanulmányonként eltérő lehet, vagyis évre pontosan behatárolni egy nemzedék pontos kezdetét és végét nem érdemes és nem teljesülhet minden egyénre az adott korosztályra vonatkozó általános tulajdonságok összessége. Kulturális háttérként szeretném megemlíteni, hogy én és a velem egyidős társaim olyan közegben nőttünk fel, amelyben a rajongói táborok a virágkorukat élték. Peter Jackson trilógiájának megjelenésén kívül, olyan fantasy történetek nyertek térhódítást mint, a *Csillagok háborúja* vagy a *Harry Potter*, amelyek újra definiálták a tömegkultúrát. A rohamos digitális fejlődés szintén hatással volt a fiatal társadalomra és lehetővé tette, hogy megosszák egymással adott művek iránti rajongásukat, kifejezzék saját véleményüket, mely nagyobb közönséghez eljutott a közösségi háló kialakulásával. Az internet lehetővé tette az alkotásokról szóló teóriák, mémek és egyéb tartalmak megosztását, így lehetővé téve az Y generáció számára, hogy még jobban elmélyüljenek Középfölde világában, ahol a barátság, az összefogás sokszínűsége és a kitartás témái szólították meg a fiatalok szemléletét a befogadról és a közös erőfeszítésről. Az Y generációt az említett kulturális aspektuson felül, meghatározza a nosztalgiára való hajlam, amely főként gyerekkorukra összpontosul, így gyakran visszatérnek az akkor megismert regényekhez, filmekhez, videókhoz vagy

²⁹ William Strauss - Neil Howe: Millennials rising: The next great generation. Vintage Books, 2000.

sorozatokhoz.³⁰ Véleményem szerint, aki hasonlóan hozzám, meghatározó éveiben ismerte meg a Tolkien műveiből készült filmeket vagy magukat a könyveket, olyan generációs alap pillérévé váltak személyiségüknek, amely egy egyszerűbb, varázslatos korra emlékezteti őket az életükben. *A gyűrű szövetségében* megjelenik „a választott család” motívuma hiszen, amikor megalakul a szövetség mely főhősünk, Frodó utazásának segítésére alakul, a tagok önként vállalnak felelősség egymásért. Ez a motívum mélyen rezonálhat az ezredforduló generációjával, mert ebben a generációban kezdődik el igazán a hagyományos értelemben vett családi struktúrák bomlása és talán sokkal inkább a közeli barátságok fontossága kerül előtérbe, ezért véleményem szerint, ez a generáció a legfőbb közönsége Tolkien történeteinek.

A gyűrűk ura világa azonban nem csak az én érdeklődésem keltette fel a családból, édesanyám is nagy rajongója lett mind Tolkien írásainak, mind a belőlük készült filmeknek. Az ő korosztálya, az úgynevezett babyboomer generáció, mely körülbelül 1946 és 1964 közé tehető. Kulturális háttere ezen generáció kapcsolatának *A gyűrűk urával* az 1960 és 1970 közötti ellenkultúra mozgalmon, a környezettudatosságon, illetve az amerikai társadalom esetében a vietnámi háborún alapulhatott, melyek Tolkien műveiben szimbolikus motívumokként rezonáltak a korosztállyal³¹. Ilyen motívumok többek között a jó és a rossz közötti küzdelem és éles ellentét, valamint a természet védelme, őrzése, amit a könyvekben a tündék történeteinek át követhetünk.³² A könyvek iparelles hangulata, mint Vasudvard elpusztítása egybeesett az iparosodás és a környezetpusztítással kapcsolatos növekvő aggodalmakkal az akkori társadalomban, illetve a boomerek, akik gyakran szembesültek a társadalmi felfordulásokkal, Középfölde idealizmusában találhattak nyugalmat. A könyvek lehetővé tették számukra, hogy a társadalmi igazságosságért és békéért folytatott saját küzdelmeiket a kitalált világra vetítsék. E korosztály néhány tagjának Peter Jackson filmjei is elnyerték a tetszésüket, azonban valószínűbb, hogy többen inkább a könyvek világánál maradtak és az Y generációval szemben, klasszikusként tekintenek a művekre, mintsem személyiségük egyik meghatározó alapkövére.

A boomer korosztályhoz hasonlóan az X generáció főként *A gyűrűk urában* rejlő hősiesség és a természet szeretetének motívumával tud azonosulni, melyek tükrözik számukra

³⁰ Jack Zipes: Sticks and stones: The troublesome success of children's literature from Slovenly Peter to Harry Potter. *The phenomenon of Harry Potter, or why all the talk?* Routledge.2001.

³¹ William Strauss - Neil Howe: Generations: The history of America's future, 1584 to 2069. *Boom Generation* William Morrow & Co.1991 433.

³² Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin 264.

fiatalkoruk kulturális változásait. Az X generáció 1965 és 1980 közé tehetjük, meghatározó eszméik egyike az individualizmus, mely az egyén fontosságát erősítette a közösséggel szemben, illetve egyre nőtt az intézményekkel szembeni bizalmatlanságuk. Véleményem szerint már ebben az időszakban elindult az a fajta elidegenedés, mely mára teljesen elmélyült a társadalmunkban. Gyakran utalnak erre a generációra a legönállóbb rétegeként³³ is és ezt a fajta individualitást láthatjuk Tolkien könyveiben Frodó magányos küzdelmében a gyűrűvel. A fantasy műfaj ebben az évtizedben kezdett a tömegkultúra meghatározó része lenni és az 1970-es és 1980-as években a szerepjátékok, mint például a *Dungeons and Dragons*, rövidítve DnD³⁴, növekvő népszerűségét erősen inspirálta Tolkien műve. Az Y generációval ellentétben ez a generáció nem gyermekkorban, hanem serdülőkorban ismerhette meg *A gyűrűk ura* műveket, ezért a könyvben megjelenő küzdelem a hatalom és az elnyomó erővel szemben még inkább imponálhatott a „kamasz lázadóknak”, felnőtte válásuk csúcspontján, a húszas éveik elején pedig a filmekkel is megismerkedhettek, melyeket valószínűnek tartom, hogy a fantasy világhoz való hűségük és minőségük miatt szerethettek meg.

Összefoglalva, az eddigiekben említett három generáció közül a legfiatalabb, vagyis az Y generáció tagjainak lett Tolkien története a legmértvadászabb, az ő személyiségüket tudta legjobban befolyásolni a mű, mert ők találkozhattak gyermekkoruk legmeghatározóbb éveiben velük, a filmek kasszasikerének köszönhetően. Őket követi az X generáció, akiknek a nyolcvanas évek szerepjátékai és ezek fantasy világa idézte a Tolkien által teremtett világokat, hiszen többek között az ő műveit használták ezen játékok alapjául a mitológiai lényeken felül. A boomer korosztály számára pedig a könyvek klasszikus státusza miatt, illetve társadalmi háttérük miatt váltak fontossá ezek a művek.

A következő két generáció, amelyeket vizsgálni fogok dolgozatomban, a Z és az alfa generációk, melyeknek tagjait főként már inkább a modern fantasy műfaj felé való közeledés és a rövidebb koncentrációs képesség jellemez, a szinte teljesen digitalizált világnak köszönhetően³⁵. A Z generációba tartoznak az 1997 és a 2012 között született egyének, akik már egy médiával telített világban nőhettek fel, ahol a *Csillagok háborúján*, a *Harry Potteren* és *A gyűrűk urán* felül számos egyéb, nagyszabású fantáziavilág létezett, mint, például a

³³ William Strauss - Neil Howe: Generations: The history of America's future, 1584 to 2069. *Boom Generation* William Morrow & Co. 1991 433.

³⁴ Tolkien Gateway Dungeons and Dragons [Dungeons and Dragons - Tolkien Gateway](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025.február 20.)

³⁵ Nicholas Carr The Shallows: What the internet is doing to our brains. *The juggler's brain* 2010.

Trónok harca és a Marvel univerzumban játszódó, úgynevezett „szuperhős filmek”. Utóbbiak, a korábbi társaikhoz képest dinamikusabbnak tűnhetnek számukra, ezért jobban leköti figyelmüket. A hűség és az áldozatvállalás eszméi hatással vannak az újabb generációra is, azonban a Z generáció gyakran a sokszínűbb képviselőket és a modern történetmesélési technikákat alkalmazó médiumokat részesíti előnyben. A digitális neveltetés hozzájárult ahhoz, hogy az első interneten felnőtt korosztály rövidebb ideig tudjon figyelni, jobban kedvelik a gyors és változatos tartalmakat.³⁶ A közösségi oldalak médiatartalmaihoz³⁷ a nap bármely szakában hozzáférnek, úgy tűnhet nehéz őket kihúzni a képernyő elől. *A gyűrűk ura* filmek lassú tempója és hosszú játékidője elérhetetlennek tűnhet a közvetlenebb, gyorsabb tempójú elbeszélésekhez képest, illetve a könyv nehezebb nyelvezete, a modern szlengnek nélkülözése megnehezítheti számukra a művek „fogyasztásának” élvezetét. Azonban a korábban említett kérdőívem során mégis úgy tűnik, hogy a Z generáció különösen szereti a filmadaptációkat és sok esetben számukra is a fantasy „faj alapját képezik Tolkien művei. Ez a korosztály továbbá értékeli a hitelességet, és Tolkien bonyolult világépítése vonzó azoknak, akik mélyebben elmerülnének a rajongótáborok, vagyis fandumok világában.

A Z nemzedéket követő alfa generáció³⁸ a 2013 után született fiatalok csoportja, akik az azonnal elérhető szórakozással, videojátékokkal és magával ragadó VR világokkal nő fel. Az olyan videojátékok, mint a *Minecraft* és a *Fortnite* uralják a figyelmüket, így kevesebb hely marad az olyan lassabb lefolyású, nehezebben emészthető tartalmakra, hagyományos narratíváknak, mint *A gyűrűk ura*. Ők főként idősebb családtagjaik segítségével ismerkedhetnek meg Tolkien világával, azonban ezek a történetek számukra régimódinak és elavultnak bizonyulnak, az ő fantáziájukat nem köti le a szórakoztató irodalom. A korcsoport pszichológiai fejlődését az erősen vizuális, interaktív kultúra alakítja, ezért a szöveges történetmesélés kevésbé tűnik magával ragadónak, hacsak nem adaptálják új formátumokba, például, videojátékokba vagy interaktív médiába.

Összefoglalva, mind a Z és az alfa nemzedék tagjai kevésbé mélyen foglalkoznak a könyvekkel, a filmekkel pedig főként a szülők bemutatásán keresztül ismerkedhetnek meg. Utóbbiakat minőséginek tarthatják, azonban a személyes kötődés, ami ez előző

³⁶ Jean M. Twenge: iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood. 2017 93–177.

³⁷ Marc Prensky: Digital natives, digital immigrants on the horizon (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001) 1–6. (utolsó letöltés dátuma: 2025. január 5.)

³⁸ Jean M. Twenge: Generations: The real differences between gen Z, millennials, gen X, boomers, and silents—and what they mean for America's future 2023. 451.

korcsoportokat jellemezte nem vall rájuk, főként úgy tekintenek Tolkien történeteire, mint „valami olyasmire, amit az idősebb generációk szeretnek”. Az alfa generáció tagjainak még a Z nemzedék tagjaival szemben is kevesebb tapasztalatuk van a könyvekkel, nem olvassák széles körben, hiszen túl fiatalok ahhoz, hogy erős kötődést alakítsanak ki, az ő közösségi kultúrájukat az úgynevezett „brainrot” tartalom, vagyis szó szerinti fordításban az „agyrohasztó”, rendkívül alacsonyszintű internetes tartalom jellemzi, amely számomra megfoghatatlan és érthetetlen, ezért a közösségi médián próbáltam rákeresni ilyen példákra, azonban úgy gondolom nem érdemes ezekkel foglalkozni.

3.4. Az empirikus kutatás második része: interjúelemzés

3.4.1. Első élmények a fantasy világokkal

A szakdolgozat empirikus részének másik eleme a félig strukturált interjúk felvétele volt a vizsgált témában. Két interjút készítettem, melyek során arra a kérdésre kutatom a választ, hogy miért menekülünk fantasy világba és miért tűnik egyre népszerűbbnek a műfaj. A két interjú során eltérő befogadási attitűd mintázatokat próbáltam kutatni a fantasy műfajjal kapcsolatban, illetve olyan kérdésekre kerestem a választ, hogy ki miért szereti a fantasy világokat, milyen típusú fantasykat szeretnek, van-e eltérés esetleg abban, hogy hogyan hatott két különböző személyiségre a fantasy.

Az első beszélgetésemet Bujnóczki Ádám harmadéves logisztikai mérnök hallgatóval készítettem, aki a Miskolci Egyetemen tanul, huszonhárom éves és maga is fantasy rajongó. A második interjúmat Truzsi Ivettel készítettem, aki szintén a műfaj rajongója, huszonnyolc éves és jelenleg szellemi munkát végez egy multinacionális cég HR munkatársaként. Azért esett a választásom rájuk, mert az előzetes kutatásaimhoz is kapcsolódnak, mint a Z generáció tagja és az Y nemzedék képviselője, illetve a fantasy műfaj más-más megközelítéseit szeretik. Az interjúikat egyszerre fogom kielemezni az alábbi szempontok szerint:

- Első találkozásuk a műfajjal
- Műfaji preferenciáik
- A fantasy műfaj, mint menedék
- A karakterekkel való azonosulás identitásformáló szerepe
- Olvasás- és más médiumokon keresztül való élmények
- Közösségi élmények

3.4.2. Bevezetés a fantasy világába, az első találkozás:

Előzetesen mindkét esetben arról beszélgettünk, hogy ki, mikor találkozott először ezzel a világgal, miként került bevezetésre számára a fantasy, mint műfaj. Ahogy sokan mások, ők is fiatal korban ismerkedtek meg a fantasztikus irodalommal, mindketten elsőként a *Harry Potter* ifjúsági regényekkel, azonban először az ezekből készült filmeket látták. Ezek a filmek nem sokkal a könyvek megjelenése után jöttek ki a kétezres évek elején, amikor a Z generáció tagjai még egészen kicsi gyermekek, illetve kis iskolások voltak, ezért azt gondolom, hogy többségük a filmeket láthatta először, hiszen ezek szinte velük egyidősek. Az Y generáció számára is alapműnek vehetjük, hiszen a két nemzedék egymást követi, ezért tagjaik között gyakran egy-két év különbség van. Tehát az első műfajjal való ismerkedés a gyermekkorhoz köthető. Ez a fiataloknak szóló világ olyan időtlen témákat dolgoz fel, ami nem egy korosztályra vonatkozik és hosszú idő óta az első olyan regény, véleményem szerint, ami felkeltette a gyerekek érdeklődését az olvasás iránt. A korábban elemzett generációs különbségekben való kutatásom során, arra a következtetésre jutottam, hogy bár a Z generáció figyelmét nehezebb lehet hosszabb időre lekötni, idősebb családtagjaik ajánlására az érzelmi kapocs végett nyitottak egy-egy „klasszikus” műre. A közművelődési szakembereknek, illetve a munkáltatóknak egyaránt figyelembe kell venniük az új felnövő generáció igényeit, annak érdekében, hogy meg tudják őket szólítani, ezért tudatosan és elhivatottan kell törekedni az értékek átörökítésére és arra, hogy a fiatalok azt érezzék, hogy be vannak vonva. Ezekről a módszerekről és a Z nemzedék megismerése kapcsán, Novák Irén cikkében, a *Táguló horizont: új utak az értékmegőrzésben írásban* olvashatunk.³⁹ A cikkben említésre kerül a részvételre való ösztönzés a fiatalokkal kapcsolatban, akik interakciókon keresztül könnyebben tanulhatnak, így az érzelmi kötődés szerepe rendkívül fontos az azonosulásban, így épülnek be kulturális értékek a fiatalok identitásába, mely az Ádámmal készített interjúban is visszaköszön, akinek az idősebb nővére, aki már gyermekkor óta szereti a fantasztikus irodalmi műfajt, mutatta be elsőként a fantasy világát a *Harry Potter* filmekben, majd könyveken keresztül. Itt rendkívül fontos szerepet kap a család közvetítő szerepe, ezek a korai átadott értékek különösen az érzelmi kapcsolódáson alapulnak és egy fiatal gyermek számára az első kapocs a kultúrához az idősebb rokonaikon, szüleiken át vezet és ez a kapcsolódási pont ad lehetőséget arra, hogy áthidaljuk a generációk közötti

³⁹ Novák Irén: *Táguló horizont: Új utak az értékmegőrzésben* 2023.
https://epa.oszk.hu/01300/01306/00175/pdf/EPA01306_szin_2023_4_08-13.pdf (utolsó letöltés: 2025. április 10.)

szakadékokat. Miután a közvetlen érzelmi kapcsolódás beteljesült, a gyermek, ahogy fejlődik, magával a teremtett világgal és a karakterekkel is tud azonosulni;

„A filmeket kezdetben azért néztem mert a testvéremmel tudtam egy kis időt tölteni, utána azonban jobban el tudtam mélyülni Harry Potter karakterének az életével, mivel akkor nagyjából ugyanolyan idős voltam, mint ő és úgy éreztem, együtt nőttünk fel a filmvásznon és a könyveken keresztül.”

Ivett esetében is a gyermekkorban szerzett élmények nosztalgikus újraéléséhez köthető ezeknek a könyveknek a szerepe és hasonló motívumokat fedezhetünk fel mindkettőjük hozzáállásában a fantasy világhoz; *„Ez a világ rögtön elnyerte a tetszésemet, így utána a könyveket is elolvastam. Igazán akkor kezdtem el foglalkozni a könyvekkel, amikor eltörött a kezem és a nővérem kivette a könyvtárból a Harry Potter műveket. Ezek a mai napig fontos élmények számomra, amikor újra olvasom őket nosztalgikus érzést váltanak ki belőlem.”*

3.4.3.A fantasy műfaj különböző típusai, preferenciák

A következőkben a fantasy műfajon belüli különbözőségről beszélgettünk, amelyeket felbonthatunk kimondottan klasszikus értelemben vett műfaji jellemzőkre és az alkotó által bevezetett sajátosságokra. Ádám számára a klasszikus fantasy a különböző fajok bemutatását jelenti egy középkori világba ágyazva, melyben az öltözékek megjelenítésében is ez a stílusjegyjegy köszön vissza, a Z generáció tagjaiban „*Van helye és szerepe az alapértékeknek is, nyugodtan gondolkodhatunk abban, hogy ilyen típusú tartalmakkal szólítsuk meg őket*”⁴⁰, vagyis számára is talán ezért áll közelebb ez a fajta ábrázolása a fantasy műfajnak. Véleménye szerint a klasszikus fantasy, leginkább *A Narnia krónikáinak* világában szemléltetnek. A történet azt az érzést kelti, hogy valóban ennyire egyszerű lehetne átjutni egy másik világba, mint ahogy ebben a műben is, hiszen egy szekrényen keresztül mennek át a gyerekek egy varázsvilágba, amiről eddig nem tudtak, mégis hihető, hogy ez a két világ együtt tud létezni egy ilyen „portállal” elválasztva. Az öltözékek kiemelése véleményem szerint azért is fontos ebben a szemléletben, mert bár egy filmes világ kapcsán minden nézőnek fontos lehet az, hogy a színészek milyen ruházatot viselnek, hiszen ez is hozzátesz ahhoz, hogy még jobban beleélhessük magunkat a történetbe és sokkal kifejezőbbé teszi magát a látványt is, azonban a fiatalabb nemzedék számára amellet, hogy a kinézetünk hozzátartozik az önkifejezésünkhöz, azt viseljük, ami a szívügyünk. Szívesen hordanak kiegészítőket, díszítik fel telefonjukat, táskájukat olyan dolgokkal, amelyeket fontosnak tartanak. Ezen igényüket felmérve, például egy főként fiataloknak tervező ruhamárka is reagált, aminek célja, hogy átfogó értéket tegyen hozzáférhetővé, ezért magyar költőket, írókat sorakoztat fel cikkein és olykor versidézetekkel teszi egyedivé a telefonszövegeket. Emellett népmesék népszerű figuráit is megjelenítik más-más kiegészítőkön, mely úgy tűnik működik a fiatalok körében. „*Igényük van a valódi tartalommal és jelentéssel bíró témákra, fontos számukra, hogy amit viselnek, erős üzenettel bírjon.*”⁴¹

⁴⁰ Novák Irén: Táguló horizont: Új utak az értékmegőrzésben 2023. 10.

https://epa.oszk.hu/01300/01306/00175/pdf/EPA01306_szin_2023_4_08-13.pdf (utolsó letöltés: 2025. április 10.)

⁴¹Novák Irén: Táguló horizont: Új utak az értékmegőrzésben 2023 10.

https://epa.oszk.hu/01300/01306/00175/pdf/EPA01306_szin_2023_4_08-13.pdf (utolsó letöltés: 2025. április 10.)

3.4.4.A fantasy, mint menedék

Az interjú folytatásában azt kutattam, hogy miért is lehet valaki számára fontos és értékteremtő egy másik világ gondolata. Egy olyan világré, ami a miénkkel párhuzamosan létezik, mint *A Narnia krónikái* esetében, vagy a *Harry Potterben* megjelenő varázsvilág. Egy gyermek vagy serdülő számára a tapasztalatszerzés része a mindennapjainak, ami kihívások elé állíthatja őket, azonban, ha egy kitalált szereplő hasonló érzésekkel, hasonló kihívásokkal küzd segíthet abban, hogy könnyebben feldolgozza az illető ezeket az időszakokat, ne érezze magát egyedül. Ezek a fantasy karakterek élményeket gyűjtenek, miközben próbálnak helyállni egy teljesen új világban, ez véleményem szerint minden iskolás gyermeknek ismerős lehet.

A fentieket talán főként *Harry Potter* esetében figyelhetjük meg, aki nem tud a varázsvilág létezéséről, csak akkor, amikor már felvételt nyer a *Roxfort* varázslóképző intézménybe, ahol társai már ebben a világban nevelkedtek.

3.4.5. Karakterekhez való azonosulás, identitás

Ezek a fantasy szereplők segíthetik át a fiatalokat egy nehezebb időszakon és sokan úgy gondolják, hogy valójában ezt a célt is szolgálják a fantasy világok, hogy egy olyan helyre és egy olyan időbe repítsék el az olvasót vagy nézőt, ami nem valóságos és a saját fantáziájukon keresztül birkózhatnak meg mindennapi gondjaikkal, kizökkenti őket a szürke hétköznapiokból. A könyvekben, filmekben, sorozatokban elmerülve például, a belső monológok is fontosak, mert azok intenzív érzelmeket közvetítenek és magával ragadják a karakterek helyzetébe a fogyasztót. Az ő problémáikból erőt meríthetnek a való életben is és inspiráló lehet számukra az, hogy ezek a sokszor szomorú háttértörténettel rendelkező szereplők képesek önerőből felemelkedni, helytállni egy új, idegen környezetben és mindeközben mégis erkölcsösnek, becsületesnek és jónak maradni.

3.4.6. Olvasásélmény, a fantasy más médiumokon keresztül való befogadása

A fent említett elsődleges találkozási pontok a fantasy-k világával, főként filmes élményekre épültek, melyeket közvetlen elsődleges kultúrával való kapcsolatainkon keresztül ismerünk meg, vagyis családunk és közvetlen környezetünk által. Ezek után azonban, ahogy fejlődik a személyiségünk úgy saját világunk is tágul és magunk kutatjuk fel azokat a műveket, melyek érdeklődési körünk részei, ezért az interjú során áttértünk arra, hogy ezen első lépések után merre vezetett a fantasy-val való kapcsolatuk. Mindketten a mai napig főként fantasy témájú könyveket olvasnak és Ádám esetében általában egyszerre többet is, míg Ivett esetében ez ritkább, de nem példátlan. A Z generáció tagjainak nehezebb elmélyülni egyetlen témában, a technológiai fejlődésnek köszönhetően, ők úgy nevelkedtek, hogy folyamatosan és gyorsan jutnak hozzá rengeteg információhoz egyszerre, ezért olvasnak és néznek egyszerre több mindent, több világ részesei lehetnek egyszerre. Fontos számukra, hogy hangulatokhoz mérten legyen választási lehetőségük. A történetekben sokszor elsőként a kép világa fogja meg őket egy videóban, filmben vagy sorozatban, ami felkelti az érdeklődésüket és ezután kezdenek el mélyebben elmerülni a témában, vagyis ezeket követően kezdik el olvasni az adott történet forrásanyagát. Amint konkrét karakterekre tértünk rá az interjú során, mindkét esetben a semmiből feltörekvő, self-made karakterek népszerűsége hódít, ezzel az archetípussal tudnak leginkább azonosulni az emberek. Ezt a fajta azonosulást nem csak a fantasy világokon keresztül látjuk manapság, hanem az interneten is egyre többször

kerülnek megkérdőjelezésre egy-egy sztár sikerességének háttére. Megjelent az úgynevezett „nepobaby” kifejezés, amely arra utal, hogy sokan szintén híres rokonaik és azok szakmabeli kapcsolatai által jutottak hírnévhez.

Egy-egy ilyen karakter kiemelésén felül, azonban a fantasy világ lényei fogják meg a befogadót, minél különbözőbb lények jelennek meg, minél egyedibb fajok vannak egy ilyen világban, annál színesebb a történet és annál jobban lehet a történethez társítani azt az adott fantasy lényt. *A trónok harca* világáról folytatott beszélgetésünk során, feltettem egy olyan hipotézist, miszerint sok fantasy alappilléreként van számontartva Tolkien munkássága, az általa teremtett világ, főként talán leghíresebb műve *A gyűrűk ura*. *A trónok harcában* is megvan az a klasszikus gonosz, ami ellen, ahogy *A gyűrűk urában* is van egy összefogás, vagyis maga a gyűrű szövetsége. Ezek a témák hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a fantasy most is népszerű és újabb feldolgozások születnek a témában, a különböző regények között bárki találhat olyan történetet, ami számára megfelelő, azonban nem mindenkinél számít alapnak Tolkien világa. Ivett is hallott *A gyűrűk ura* történetekről, ő azonban a *Harry Potter* világa után, más ifjúsági regények felé hajlott, melyek jobban érvényesítik a romantikus történeteket. Ezek a művek, mint például a *Csontváros* Cassandra Claretől vagy a *Fourth Wing* Rebecca Yarrostól, melyek elsősorban fiatal lányok részére íródtak, akik az izgalmas cselekményen felül több romantikus szállal is találkozhatnak. Úgy gondolom számukra főként ez lehet vonzó ezekben a könyvekben.

A filmekben és olvasáson felül pedig megjelentek a videójátékok is, melyek a kettő közötti hídként is szolgálhatnak. A fiatalabb generáció számára, még vonzóbbá teheti a technológia ezen fantasy történetek világát, mert itt a képivilág és az írott történet, háttérvilág is megjelenik, illetve a játékos választhatja ki karakterének faját, kinézetét, képességeit és sokszor még a háttértörténetét is. Az, hogy az ember nem csak egy adott főszereplőn, egy adott karakteren keresztül ismeri meg a kitalált világ sajátosságait, hanem irányítása van afelett kinek a bőrébe bújjik, még inkább hozzájárul ahhoz, hogy részese legyen a történetnek.

3.4.7. Közösségi élmények

A fantasy műfajon belül szervezett közösségi élményekhez való viszonyulás, mindkét esetben hasonló eredményeket hozott. A válaszokból az derült ki számomra, hogy ezen a téren inkább mindkét fél passzív megfigyelőként van jelen, személyesen egyikük sem jelent meg cosplay eseményeken vagy rajongóknak szervezett találkozókra. Úgy gondolom Ivet több nyitottságot mutat ezen a téren, ami személyiségéből is adódhat, ő, ha egyszer ilyen eseményre bukkanna, amely felkeltene az érdeklődését, akkor szívesen részt venne rajta. Ez a hozzáállás arra utal, hogy nem zárkózik el a fantasy közösségek személyes megtapasztalásától, de személyes komfortzónáján belül maradna. Ezért ezek a közösségi élmények főként az online térben valósulnak meg számára, ahol kifejezetten érdeklődik a BookTok címkéhez kapcsolódó tartalmakat, illetve tagja különböző rajongói csoportoknak a közösségi médiában. Szívesen olvas rajongók által írt, úgynevezett fanfictiont az adott világ kiterjesztésének érdekében, illetve csodálja a fanok által készített alkotásokat, például rajzokat. Aktív hozzászólóként ritkán jelenik meg az online térben, információgyűjtés és megfigyelés céljából rendszeresen látogatja ezeket a felületeket.

Mindkettőjük esetében fontos szempontként jelenik meg a baráti kör szerepe is, a fantasy művek megvitatása elsősorban privát, személyes szinten történik, ajánlások és beszélgetések formájában; *„a barátaimmal, akiknek sokszor ajánlok könyveket, szívesen megvitatom, ki mit gondolt a sztoriról”*.

Összességében tehát a fantasy-hoz való kapcsolódás náluk nem tömegélményként, hanem intimebb, befelé forduló és reflexív módon történik, ahol az online és offline közösség inkább háttérként, információforrásként van jelen, semmint identitásformáló központként.

Összefoglalás

A szakdolgozatom három nagyobb tartalmi egységből tevődik össze, amelyek azt vizsgálják, főként J.R.R. Tolkien fantasy regényei és ezek filmes adaptációik nyomán, hogy a kortárs társadalomban és a tömegkultúrában milyen szerepet töltenek be ezek a művek. Empirikus kutatásaim során különös tekintettel voltam, olyan kérdésekre, hogy miért fordulnak sokan a műfajhoz és mennyiben értelmezhető a fantasy világa a valóságból való tudatos kivonulásként. A dolgozat kiindulópontját az a feltevés képezte, miszerint a fantasy, bár a tömegkultúra részeként tartjuk számon, napjainkban központi szereplő a globális kulturális térben.

A dolgozatom első tartalmi egységében, a fantasy irodalom műfaji sajátosságait vizsgálom, különös tekintettel a helyszíni tulajdonságaikra és a természetfeletti lények megjelenésére. Röviden kitérek a műfaj fejlődési ívének bemutatására, társadalmi beágyazottságára és arra a kulturális jelenségre, amelyen keresztül a tömegkultúra egyik legmeghatározóbb műfajává vált. Elsőként azokra a nagy hatású irodalmi művekre tértem ki, melyek *A gyűrűk ura* előtt születtek, például William Shakespeare egyik legismertebb művére a *Szentivánéji álom* című vígjátékra, melyben már bőven Tolkien kora előtt találkozhatunk fantasztikus elemekkel, melyben egyesülnek az ókori görög mitológia karakterei az angolszász legendákkal és a ma már fantasy irodalom ismert lényeként számontartott tündérekkel. Továbbá különböző filmes alkotásokat említettem meg, amelyeket azonban már Tolkien munkásságának művei inspirálhattak, mint például a *Trónok harca* sorozat, mely G.R.R. Martin *A tűz és jég dala* könyvének nyomán került képernyőinkre. Ezen felül a *Harry Potter* ifjúsági regények kerültek említésre, amelyek sok fiatal gyermek első fantasy műfajjal kapcsolatos olvasásélményét képezik, vagy amelyek világszerte meghatározzák a fantasyhoz fűződő közönségelvárásokat, és amelyek új normákat teremtettek a műfaj befogadásában.

Ezután, a következő tartalmi egységben J.R.R. Tolkien műveinek elemzésére helyeztem a hangsúlyt és könyvei történetét vizsgáltam, különösen tekintettel arra, hogy miként tükröződnek bennük a társadalmi viszonyok torzított formában. Humphrey Carpenter Tolkien-ről szóló életrajzi művét vettem ezen vizsgálatok egyik alapjául, melyben Carpenter az író első világháború során szerzett élményeit vizsgálja levelezéseinek keresztül. Az ekkor tapasztaltak, illetve az ősi mítoszokban és legendákban való tudományos elmélyülése mind hozzájárultak a veszteség, a hősiesség és az ellenálló képesség témáinak feldolgozásához,

amelyek áthatják a történeteit. Ezután a könyvek megjelenésének rövid történeti háttérére tértem rá, melyben összefoglaltam a művek kiadásának menetét, illetve fontosnak tartottam megemlíteni Tolkien közeli barátjának, C. S. Lewis, *A Narnia krónikái* írójának, a művekről alkotott véleményét is, aki szerint mind *A hobbit* és *A gyűrűk ura* regények gyermekkönyvként foghatók fel, „melyet a felnőttek is élvezhetnek” és mindig dicsérő szavakkal illette barátja munkásságát. Rámutattam továbbá, hogy Tolkien világa nemcsak mitikus, hanem mélyen morális és társadalomkritikai tartalommal is bír és olyanok számára lehet vonzó, akik értékelik a részletes világépítést és a nyelvészetet. A nyelvi kommunikáció morális értelmezése, főként a tündék és orkok közötti konfliktuson keresztül szemléltethető, ahol a nyelvhasználat szerepét is vizsgáltam az egyes fajok közötti kulturális és erkölcsi távolság kifejezésekként. Kitértem a filmadaptációk megjelenésére, melyek elérhetővé tették Tolkien eposzát a nagyközönség számára is, melyek sikerének köszönhetően J.R.R. Tolkien nem csak jelentős irodalmi személyiségként ismerjük, hanem műveit a fantasy egyik alapművekként tartjuk számon, hiszen a műfaj egészére is maradandó hatást gyakorolt.

A második és harmadik egység közötti átvezetésként, a fantasy szimbolikus jellegét vizsgáltam, mely képes új világokat teremteni, illetve Tolkien teremtett nyelvezetét és a kommunikáció jelentőségét kutattam. A nyelv, mint szimbólum nem csupán a világépítés eszköze az írónál, hanem a kultúra közvetítője is, vagyis metaforaként fogható fel az emberi gondolkodás számára. Azt a kérdést tettem fel, hogy a fantasy világába való kivonulás, nem csupán menekülés, hanem új világteremtés is egyben, az eszképzizmus kulturális eszköze. A műfaj formálja a tömegkultúrát és a közösségi élményeket és befolyásolja a fogyasztók önazonosságát és valóságérzékelését is.

A dolgozat harmadik részében a fantasy filmes adaptációinak társadalmi és kulturális hatását vizsgáltam, különös tekintettel azok tömegkultúrában betöltött szerepére, valamint a különböző generációkhoz tartozó befogadók eltérő attitűdjeire. Empirikus kutatásom során egy kérdőíves felmérést készítettem, amelynek célja az volt, hogy feltérképezsem, miként viszonyulnak a különböző életkorú és kulturális háttérű személyek a fantasy világhoz, milyen motivációk és élmények vezetnek őket a műfaj irányába *A gyűrűk ura* filmek ismeretén keresztül, majd bővebben tértem ki a generációs sajátosságainak vizsgálatára. Az eredmények azt mutatták, hogy a fiatalabb korcsoportok, mint például a z és y generációk számára elsősorban vizuális és közösségi élményként jelenik meg a fantasy, míg az idősebbek esetében hangsúlyosabb az irodalmi mélység és az egyéni értelmezés szerepe. A kérdőívben résztvevő tagok többségének válaszai alapján, a fantasy műfaj tömegkultúrában

elért sikerei nagyrészt köszönhetők az emberek azon igényének, hogy kimenekülhessenek a valóságból, még ha csak rövid időre is, illetve a műfaj mai népszerűségének további fontos eszközei közé tartoznak a részletben gazdag világok, az érzelmi azonosulást kiváltó karakterek és az erkölcsi-társadalmi kérdések szimbolikus feldolgozásának motívumai. Ezek a szempontok megerősítik a fantasy-t, mint kortárs kulturális és pszichológiai igényt kielégítő műfajt, amely egyszerre nyújt szórakozást, azonosulási lehetőséget és elmélyült gondolkodásra ösztönözheti nézőit, olvasóit.

A kérdőívet kiegészítve két félig strukturált interjút is készítettem, amelyek célja az olvasásélmény mélyebb megértése volt. Az interjúk során a válaszadók meséltek első találkozásukról a fantasy műfajjal, preferált alkotókról és műfaji irányokról, miként tudnak azonosulni a fantasy karakterekkel, valamint arról, miként érzékelik a fantasy szerepét az önazonosság és a közösségi élmények megélésében. Ezek a kvalitatív adatok rávilágítottak arra, hogy a fantasy nem csupán szórakoztató tartalomként van jelen, hanem identitásformáló, kulturális kiindulópontként is szolgál, amely képes érzelmi, társadalmi és gondolati menedéket nyújtani az olvasók és nézők számára egyaránt.

Összegzésként elmondható, hogy a fantasy irodalom és annak filmes adaptációi nem csak a valóságtól való elfordulást szolgálják, hanem aktívan részt vesznek annak újraértelmezésében is. A műfaj gazdag szimbolikája, világépítő ereje és generációkon átívelő népszerűsége lehetővé teszi, hogy a befogadók egyszerre éljenek meg egyéni és kollektív tapasztalatokat. A fantasy világa tehát nem csupán alternatív, hanem párhuzamos valóság, amely a társadalom önmagára irányuló reflexiójának egyik lehetséges formája.

Felhasznált irodalom

Alexandrov Anna: A háború elbeszélhetősége: *Pszichobiográfiai elemzés J.R.R. Tolkienről*. Imago, 2023, 12(1): 75-87, Budapest. [7-Alexandrov.pdf](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 17.)

C.S. Lewis: A world for children: *A review by C. S. Lewis of The Hobbit by J. R. R. Tolkien*, October 2, 1937. <https://www.the-tls.co.uk/regular-features/from-the-archive/a-world-for-children-lewis-the-hobbit-tolkien> (utolsó letöltés dátuma: 2025. április 8.)

Gál Luca: Gyűrűk ura rajongóknak kötelező: Tolkienről indult kurzus az egyik hazai egyetemen, 2023.szeptember 23.
https://eduline.hu/campus_life/20230922_Gyuruk_ura_ora_tolkien_akademia_egyetemi_eloadas (utolsó letöltés dátuma: 2025.április 12.)

Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography, 1917–1925: *The Making of a Mythology* 1977. Boston, Houghton Mifflin.

Humphrey Carpenter: Tolkien: A biography 1977. Boston: Houghton Mifflin, 172—264.

J. R. R. Tolkien: A gyűrűk ura I *A gyűrű szövetsége*, Európa könyvkiadó, Budapest, 2024. 77.

J.R.R. Tolkien: The Silmarillion, *AINULINDALĒ: The Music of the Ainur*.
<https://images.pcmac.org/SiSFiles/Schools/AL/HooverCity/SpainParkHigh/Uploads/DocumentsCategories/Documents/Ainulindale.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2025. április 2.)

Jack Zipes: Sticks and stones: The troublesome success of children's literature from Slovenly Peter to Harry Potter, *The phenomenon of Harry Potter, or why all the talk?* Routledge.2001.

Jean M. Twenge: Generations: The real differences between gen Z, millennials, gen X, boomers, and silents and what they mean for America's future 2023. 451.

Jean M. Twenge: iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy and completely unprepared for adulthood, 2017. 93–177.

Korpics Márta: Az interkulturális kommunikáció 2, *A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról.*

https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/2_a_kultra_fogalma_modellek_s_elmletek_a_kultrrl.html (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 20.)

Marc Prensky: Digital natives, digital immigrants on the horizon, (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001) 1–6.(utolsó letöltés dátuma: 2025. január 5.)

Máté Zsuzsanna: Kultúr-,művészetfilozófiai és esztétikai továbbgondolások, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2021. 25.

Nicholas Carr: The shallows: What the internet is doing to our brains, *The juggler's brain* 2010.

Novák Irén: Táguló horizont: Új utak az értékmegőrzésben 2023

https://epa.oszk.hu/01300/01306/00175/pdf/EPA01306_szin_2023_4_08-13.pdf (utolsó letöltés: 2025. április 10.)

Patrick Curry: Defending Middle-earth: Tolkien, myth and modernity, 1997. 144–145.

Selmeci Szonja: Göncz Árpád, a Magyar Tolkien Társaság tiszteletbeli elnöke, 2015. október 14. [Göncz Árpád, a Magyar Tolkien Társaság tiszteletbeli elnöke](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025. február 20.)

Shaun Gunner: George R.R. Martin: “*I keep wanting to argue with Professor Tolkien*” 29 September 2019. [George R.R. Martin: “I keep wanting to argue with Professor Tolkien” – The Tolkien Society](#) (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 15.)

The 76th Academy Awards 2004 <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/2004/L?qt-honorees=1#block-quicktabs-honorees> (utolsó letöltés dátuma: 2025.január 4.)

The Editors of Encyclopaedia Britannica "fantasy" narrative genre 7 Feb. 2025.
<https://britannica.com/art/fantasy-narrative-genre> (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 15.)

Tolkien Gateway Dungeons and Dragons [Dungeons and Dragons - Tolkien Gateway](#)
(utolsó letöltés dátuma: 2025.február 20.)

Tolkien Gateway The Hobbit Film series
[https://tolkiengateway.net/wiki/The_Hobbit_\(film_series\)#References](https://tolkiengateway.net/wiki/The_Hobbit_(film_series)#References) (utolsó letöltés dátuma: 2025. január 4.)

Tom Gerken - Marc Cieslak: Bafta Games Awards 2024: Baldur's Gate 3 wins game of the year, BBC News 2024. April 11. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-68792891> (utolsó letöltés dátuma: 2025. február 28)

Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the century, *Afterword: The 'English Literature' Establishment and Tolkien*, HarperCollins, 2000.

Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the century. *Hobbit: Re-inventing Middle-earth* HarperCollins, 2000.

Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the century. *The Lord of the Rings (2): Concepts of Evil* HarperCollins, 2000.

Tom Shippey: J.R.R. Tolkien: Author of the century *Style and genre*. HarperCollins, 2000.

Török Ervin: Elméleti alapozás A „tömegkultúra”, „populáris kultúra” értékelő és leíró fogalmi.

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Elbeszeles_kesz/a_tmegkultra_populris_kultra_rtkel_s_ler_fogalmi.html (utolsó letöltés dátuma: 2025. április 3.)

Verlyn Flieger: Splintered light - Logos and language in Tolkien's world, Kent State University Press, 2002.

W.H. Auden: "At the End of the Quest, Victory". New York Times, January 22, 1956.
https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/01/02/11/specials/tolkien-return.html?_r=2&oref=slogin (utolsó letöltés dátuma: 2025. március 14.)

William L. Hosch: Dungeons & Dragons fantasy role-playing game, Encyclopedia Britannica, April 11, 2024. <https://www.britannica.com/topic/Dungeons-and-Dragons>.
(utolsó letöltés dátuma: 2025.március 11.)

William Strauss - Neil Howe: Generations: The history of America's future, 1584 to 2069, *Boom Generation*, William Morrow & Co.1991. 433.

William Strauss - Neil Howe: Millennials rising: The next great generation, Vintage Books, 2000.

Angol nyelvű összefoglaló

My thesis examines the fantasy literary genre's impact on popular culture in three central parts, mainly focusing on J.R.R. Tolkien's fantasy novels and movie adaptations. One of my central research investigates how individuals react to the fantasy genre in today's society and if fantasy worlds could be interpreted as a conscious way of escaping reality. My paper begins with a hypothesis that while fantasy is usually categorized as part of popular culture, it has become an influential component of global cultural landscape.

In the first chapter I provide a short literary and cultural background of the fantasy genre, including its evolution from early thematic elements and characteristics of the genre, in particular the settings and the fantastic mythical creatures. One of these influential early works is Shakespeare's *A Midsummer Night's Dream*, which already features fantastical elements blending Greek-Roman mythology with Anglo-Saxon folklore. The chapter then shifts to more contemporary examples, such as the *Harry Potter* books and the *Game of Thrones* series, both of which reflect how Tolkien's literary legacy shaped the expectations and norms of modern fantasy. These works serve as key points in understanding how fantasy transitioned from a kind of literary genre to a dominant cultural force, that resonates across generations.

In the next section I looked at Tolkien's literary universe, including his academic interests and personal experiences that are reflected in his works, such as *The Hobbit* and *The Lord of the Rings*, which novels deal with themes of war in a mythologized way, that can be interpreted as his narrative on World War I. For this chapter, one of the sources I used was Humphrey Carpenter's biography of Tolkien to see the connection between the author's wartime experiences and recurring themes in his work, including grief, endurance, and moral struggle. The analysis also considers the role of constructed languages, such as the elven languages and the Black Speech, as symbolic themes of morality, showing how linguistic elements function not only as tools for world-building but as reflections of ethical and ideological systems. Furthermore, this section discusses the impact of the movie adaptations by Peter Jackson, that made Tolkien's world reach far beyond literary circles.

Connecting the second and third parts of the thesis, is a short thematic reflection on language and symbolism in fantasy. I focus on the ways in which the fantasy genre functions as a tool for escaping reality. Also my study suggests that fantasy worlds do not simply offer escapism but provide a framework for alternative thinking. Tolkien's use of language and myth demonstrates how storytelling can serve as a form of cultural transmission, identity formation, and even psychological refuge.

The third chapter presents an empirical research project, which included a questionnaire and two semi-structured interviews. My aim was to explore how individuals of different generations and cultural backgrounds engage with fantasy, particularly through *The Lord of the Rings* films. The results reveal generational differences in how fantasy is perceived, for example how younger audiences like the members of generation Z tend to experience fantasy primarily as a visual medium, while older participants place greater emphasis on literary depth and personal interpretation. Despite these differences, the data show that the appeal of fantasy lies in its capacity to offer richly detailed worlds, emotionally resonant characters, and symbolic narratives that address timeless moral and social questions.

The interviews further supported these findings by highlighting how individuals' first encounters with the genre were often based on emotional connections and how formative these first impressions were in shaping their reading habits, personal values, and sense of identity. Respondents described fantasy not only as entertainment but also as a space for emotional engagement and self-discovery.

In conclusion, my thesis argues that fantasy literature, and its film adaptations do more than provide an escape from reality, they actively participate in the reimagination of reality itself. Through immersive world-building and symbolic storytelling, fantasy enables both individual and collective reflection on cultural identity, ethical dilemmas, and existential concerns. As such, fantasy remains a vital and evolving genre that continues to shape how we understand ourselves and the societies we live in.